

UNIVERSITATEA NAȚIONALĂ DE APĂRARE „CAROL I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate

dr. Cristian BĂHNĂREANU
dr. Alexandra SARCINSCHI

**POSIBILE CONSECINȚE
ALE LIMITĂRII ACCESULUI LA
RESURSE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN**

Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”
București, 2014

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂHNĂREANU, CRISTIAN

Posibile consecințe ale limitării accesului la resurse în spațiul european / dr. Cristian Băhnăreanu, dr. Alexandra Sarcinschi. - București : Editura Universității Naționale de Apărare „Carol I”, 2014
Bibliogr.
ISBN 978-606-660-154-2

I. Sarcinschi, Alexandra

33(4):355.02

© Toate drepturile asupra prezentei ediții sunt rezervate
Universității Naționale de Apărare „Carol I”

- *Lucrarea a fost discutată în ședința Consiliului Științific al CSSAS*
- *Responsabilitatea privind conținutul revine în totalitate autorilor*

ISBN 978-606-660-154-2 tipărit
978-606-660-155-9 online

Possible Consequences of Restricting Access to Resources in the European Area

CUPRINS

Argument	5
Capitolul 1	
Cadrul teoretic	7
1.1. Resursele, ca factori de producție, și puterea națională.....	9
1.2. Resurse, guvernare, securitate	18
1.3. Mijloace de limitare și interzicere a accesului la resurse.....	27
Capitolul 2	
Balanța resurselor în spațiul european	31
2.1. Resurse naturale	33
2.2. Resurse umane.....	39
2.3. Resurse financiare	42
2.4. Resurse tehnologice și de cercetare-dezvoltare.....	46
Capitolul 3	
Resurse deficitare în spațiul european	49
3.1. Efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse energetice	49
3.2. Efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse financiare.....	54
3.3. Efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse umane	60
Concluzii	63
Bibliografie	65

Summary

• Argument • Theoretical framework * *Resources as factors of production and national power* * *Resources, governance, security* * *Means used to restrict and prohibit access to resources* • Resources balance in the European area * *Natural resources* * *Human resources* * *Financial resources* * *Technological, research and development resources* • Scarce resources in the European area * *Potential effects of restricting access to energy resources* * *Potential effects of restricting access to financial resources* * *Potential effects of restricting access to human resources* • Conclusions • Bibliography

Abstract

Resources is the most important element that can ensure the survival and development of mankind, whether we refer to natural, human, financial, technological, information etc. From this perspective, the possible restriction access to one of these types of resources can be considered a threat to national, regional and global security, with serious consequences for the international system.

This paper addresses this issue in terms of European continent as scene of events, phenomena and processes that directly affect the resources balance. Based on theoretical clarification of the concept of resource, the study analyzes resources both as factors of production and in relation to governance and security issues. It also identifies means to restrict and prohibit the access to resources and determines the categories of scarce resources in the European and the potential effects of restricting access to them.

ARGUMENT

Resursele constituie cel mai important element prin care se poate asigura supraviețuirea și dezvoltarea omenirii, fie că ne referim la cele naturale, fie că este vorba despre cele umane, financiare, tehnologice, informaționale etc. Din această perspectivă, posibila limitare a accesului la unul dintre aceste tipuri de resurse poate constitui o amenințare la adresa securității naționale, regionale și internaționale, cu consecințe grave pentru sistemul internațional.

Studiul de față abordează această problemă în ceea ce privește Europa deoarece, în prezent, acest continent este scena unor evenimente, fenomene și procese ce vizează direct problematica resurselor: de la cele naturale (dependența de resursele energetice din afara continentului), la cele financiare (criza economico-financiară are efecte persistente asupra economiilor europene și Uniunii Europene în ansamblu) și cele umane (îmbătrânirea populației și fenomenul migrației). Vom analiza atât Uniunea Europeană în ansamblu și fiecare din cele 28 de state membre (Austria, Belgia, Bulgaria, Republica Cehă, Cipru, Croația, Danemarca, Estonia, Finlanda, Franța, Germania, Grecia, Irlanda, Italia, Letonia, Lituania, Luxemburg, Malta, Marea Britanie, Olanda, Polonia, Portugalia, România, Slovacia, Slovenia, Spania, Suedia, Ungaria), cât și celelalte state europene ce aspiră sau nu la statutul de membru al UE (Albania, Bosnia și Herțegovina, Elveția, Islanda, Macedonia, Muntenegru, Norvegia, Serbia, Turcia).

Pornind de la clarificarea teoretică a conceptului de resursă, studiul analizează resursele atât ca factori de producție, cât și în relație cu problematica guvernării și cea a securității, și identifică mijloacele de limitare și interzicere a accesului la re-

surse. De asemenea, pe baza premisei că resursele Europei (cu excepția celor energetice) asigură necesitățile de dezvoltare a societății și economiei europene și a analizei balanței resurselor în spațiul european, studiul va determina categoriile de resurse deficitare în spațiul european și potențialele efecte ale limitării accesului la acestea.

Capitolul 1 CADRUL TEORETIC

Definiția cea mai simplă și care surprinde esența termenului *resursă* se referă la faptul că aceasta reprezintă o sursă de mijloace susceptibile de a fi valorificate într-o împrejurare dată. Pornind de la această premisă, se poate deduce că resursa se află la baza puterii, este o sursă a ei. Așadar, tema acestui studiu – posibile consecințe ale limitării accesului la resurse în spațiul european – se referă, de fapt, la analiza relațiilor de putere din perspectiva gestionării resurselor de natură diversă.

Problematica resurselor nu se reduce la cele naturale, după cum ar putea reieși analizând succint ocurența acestui termen în dezbaterile internaționale din ultimul deceniu. Resursele sunt acele instrumente, capacități, materii, energii, fonduri financiare de care are nevoie o activitate social-umană pentru a se realiza¹. Resurse sunt toate elementele din natură, dar și cele furnizate de generațiile anterioare ce pot fi folosite direct sau indirect pentru satisfacerea nevoilor umane². Fiecare activitate umană necesită resurse specifice, iar lipsa lor are o influență negativă puternică asupra desfășurării activității respective. În acest context, pot fi aduse în discuție teme precum resursele comune, protejarea resurselor disponibile, utilizarea eficientă a lor, guvernarea resurselor, dar și „blestemul resurselor”.

În sens economic, resursele sunt privite ca factori de producție, fiind necesare pentru generarea de bunuri și servicii. Ele reprezintă totalitatea factorilor de producție, cantitativi și calitativi, de care dispune omenirea pentru satisfacerea necesităților

¹ Cătălin ZAMFIR, „Resurse”, în Cătălin ZAMFIR, Lazăr VLĂSCĂNEANU (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998, p. 504.

² Dan POPESCU (coord.), *Economie politică*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2000, p. 7.

sale economice și sociale³. Conform acestei definiții, pot fi identificate patru categorii principale: *pământul*, incluzând toate resursele naturale; *munca*, ce cuprinde toate resursele umane; *capitalul*, inclusiv resursele create de către om; *întreprinderea*, adică abilitatea întreprinzătorului de a combina în modul cel mai eficient pământul, munca, capitalul și celelalte resurse pentru producție (management, progres tehnico-științific, informații). În ultimii ani, cunoașterea a devenit o categorie distinctă de resurse și, în consecință de factori de producție.⁴ Astfel, resursele mai pot fi definite și drept „cantități de substanțe, organisme, energie, muncă, cunoștințe, calificare, informații și capital, aflate la dispoziția omenirii, necesare supraviețuirii și evoluției sale, ce pot fi valorificate actual și/sau în perspectivă”⁵.

Dezbaterea despre resurse poate fi dusă mai departe, către zona relațiilor internaționale, în special prin ceea ce reprezintă resursele în configurarea relațiilor de putere dintre state. În abordarea experților RAND, puterea națională poate fi văzută produs al trei domenii distincte, dar la fel de importante: resursele disponibile sau produse de o țară, performanța națională ce derivă din presiunile externe cu care țara se confruntă corelate cu eficiența instituțiilor guvernamentale și capacitatea militară ce este înțeleasă în termeni de competență operațională rezultată din atât din resursele strategice disponibile organizației militare, cât și abilității acesteia de a le transforma în putere coercitivă efectivă⁶. Resursele naționale cuprind, în această tipolo-

³ Gheorghe PREDA, Mihai MARINESCU, Gabriel NĂSTASE (coord.), *Valorificarea resurselor naturale. Volumul I: Bazele resurselor naturale*, International University Press, București, 2004, p. 13.

⁴ BusinessDictionary.com, *Factors of production*, www.businessdictionary.com/definition/factors-of-production.html.

⁵ Gheorghe PREDA, Mihai MARINESCU, Gabriel NĂSTASE (coord.), *op. cit.*, 2004, p. 13.

⁶ Ashley J. TELLIS, Janice BIALLY, Christopher LAYNE, Melissa McPHERSON, *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, RAND Corporation, 2000.

gie, tehnologia, spiritul întreprinzător, resursele umane, resursele financiare/capital și resursele fizice.

Date fiind aceste implicații ale studiului accesului la resurse, în cele ce urmează vom analiza cadrul teoretic referitor la resurse și corelațiile dintre acestea și puterea, respectiv securitatea națională/regională/internațională.

1.1. Resursele, ca factori de producție, și puterea națională

Legătura dintre resurse și factori de producție constă în aceea că aceștia din urmă reprezintă potențialul de resurse economice atrase în circuitul economic. Furnizarea de bunuri și servicii nu este posibilă fără atragerea de resurse.

În literatura de specialitate pot fi identificate două mari tipologii ale resurselor: pe de o parte, materiale și umane, iar pe de altă parte, primare și derivate⁷. Cea din urmă o include și pe prima astfel că se poate vorbi despre resurse naturale și resurse umane (factorul demografic) ca fiind primare, în timp ce parte a resurselor materiale (utilaje, tehnologie etc.) constituie resursele derivate obținute din cele primare.

În societatea contemporană, resursele naturale constituie atât baza activității economice, cât și unul dintre factorii ce determină puterea unui stat și relațiile de putere din cadrul sistemului internațional. În cadrul acestei categorii pot fi aplicate două criterii distincte: durata de folosire a respectivelor resurse și posibilitatea recuperării lor. Aplicând primul criteriu, pot fi distinse două subcategorii: resurse naturale epuizabile (energetice) și resurse naturale regenerabile (apă, aer și pământ). În același timp, în funcție de gradul de recuperare sau re folosire a lor în producție, resursele naturale pot fi nerecuperabile (energie, combustibil), parțial recuperabile (resurse biologice) și recuperabile (materii prime). De asemenea, se mai poate vorbi despre resurse utilizabile și neutilizabile și resurse regenerabile

⁷ Dan POPESCU (coord.), *op. cit.*, 2000.

și neregenerabile⁸. Paul A. Samuelson și William D. Nordhaus au realizat corelarea acestor două tipologii conform următoarei figuri.

	Regenerabile	Neregenerabile
Utilizabile	Cherestea, teren agricol, energie solară	Petrol, gaze naturale
Neutilizabile	Rezervele de pește, calitatea aerului, privilegiile montane	Clima, deșeurile radioactive

Figura nr. 1: Clasificarea resurselor conform Paul A. Samuelson și William D. Nordhaus⁹

Resursele utilizabile includ terenul, resursele minerale și pădurile, iar într-o piață competitivă ce funcționează, acest tip de resurse ar trebui să fie eficient alocate. În schimb, resursele neutilizabile pot provoca probleme economice serioase prin aceea că folosirea lor este gratuită pentru individ, dar costisitoare pentru societate implicând costuri necompensate sau beneficii pentru alte părți. În ceea ce privește resursele regenerabile – energia solară, terenul agricol, apa râurilor, pădurile, rezervele de pește –, principala problemă o constituie utilizarea prudentă, fiind astfel permisă maximizarea valorii lor. În schimb, resursele neregenerabile (petrol, gaze naturale) există în cantități limitate și nu se regenerează suficient de rapid pentru consum, astfel că cea mai importantă problemă economică este alocarea lor eficientă în timp și spațiu.¹⁰

Tipologia de mai sus, prin aceea că aduce în prim-plan caracterul epuizabil al resurselor, reflectă faptul că volumul, struc-

⁸ Paul A. SAMUELSON, William D. NORDHAUS, *Economics*, 16th Edition, McGraw-Hill, 1998, pp. 325-326.

⁹ Ibidem.

¹⁰ Ibidem.

tura și calitatea resurselor se modifică într-un ritm inferior celui în care se modifică nevoile umane (legea rarității resurselor).

În acest context, se poate afirma că posesia și alocarea resurselor determină și sunt determinate la rândul lor de performanța națională ca formă latentă de putere. Acest model explicativ a fost propus în anul 2000 de experții RAND (figura nr. 2) în monografia *Measuring National Power in the Postindustrial Age* (Măsurarea puterii naționale în epoca post-industrială)¹¹.

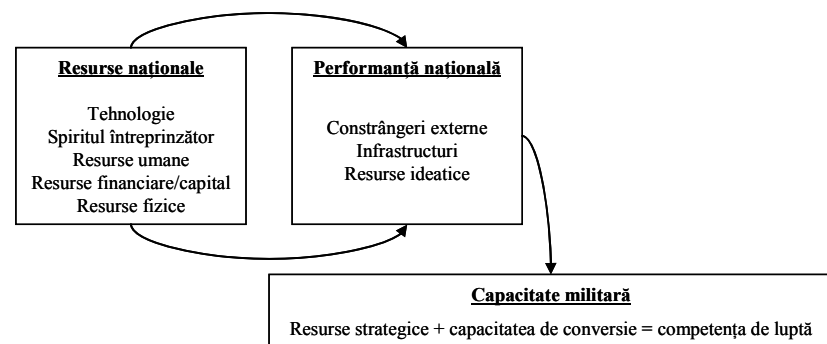

Figura nr. 2: Abordarea RAND referitoare la puterea națională¹²

Modelul RAND pornește de la organizarea statală pe trei domenii distincte în cadrul căreia primul domeniu, resursele naționale, reprezintă resursele necesare unei țări pentru a dezvolta capacități necesare producerii unei forțe militare eficiente. De asemenea, modelul încorporează variabilele tradiționale ale analizei puterii unui stat – populația, suprafața, produsul intern brut, resursele naturale etc. – în variabile calitative ce se referă la capacitatea țării de a încorpora cunoașterea științifică în sferile politică, economică și socială, ceea ce reprezintă baza procesului de formare a unor noi forme de putere militară.¹³ Autorii

¹¹ Ashley J. TELLIS, Janice BIALLY, Christopher LAYNE, Melissa McPHERSON, *op. cit.*, 2000.

¹² Idem, p. xiv.

¹³ Ibidem.

monografiei consideră că cel de-al doilea domeniu dorește să surprindă mecanismele ce le permit țărilor să creeze sau să transforme resursele naționale, adică să transforme puterea latentă în forme tangibile de putere. Scopul introducerii acestei dimensiuni cu rol transformator, afirmă autorii, este de a depăși viziunea tradițională a statului ca „recipient cu granițe al puterii” (în original, „bordered power-container”, sintagmă ce aparține lui Anthony Giddens și prin care definește statul-națiune¹⁴) către o abordare a țărilor ca structuri active social formate din actori și instituții statale și sociale ce există într-un mediu populat de entități similare străine (de peste graniță). Această dimensiune permite identificarea unui element pe care studiile tradiționale referitoare la putere nu l-au integrat în totalitate – relația unui stat atât cu mediul extern, cât și cu propria societate și consecințele acesteia asupra puterii naționale – prin analiza a trei variabile: constrângerile externe (ale sistemului internațional), capacitatea de infrastructură a statului și resursele ideatice.¹⁵

În fine, cea de-a treia dimensiune propusă de experții RAND identifică capacitatea militară tangibilă a unei țări. În acest context, capacitățile militare sunt considerate a fi manifestarea efectivă a puterii naționale deoarece ele reprezintă puterea proiectabilă a unei țări ce poate fi folosită împotriva competitorilor și constituie prima linie de apărare.¹⁶ Autorii definesc capacitățile militare ca fiind o rezultată a interacțiunii continue ciclice dintre resursele naționale și performanța națională. Instituțiile cuprinse în cel de-al treilea domeniu la care se face referire se bazează pe resursele pe care le produc atât pentru a continua să existe în plan intern, cât pentru a-și

¹⁴ Anthony GIDDENS, *The Nation-State and Violence. Volume Two of a Contemporary Critique of Historical Materialism*, Polity Press, Cambridge, 1989, p. 120.

¹⁵ Ashley J. TELLIS, Janice BIALLY, Christopher LAYNE, Melissa McPHERSON, *op. cit.*, 2000, p. xv.

¹⁶ Ibidem.

extinde puterea la nivel internațional, iar cea mai importantă manifestare a puterii externe este capacitatea militară.¹⁷ Deși factorul militar este luat în calcul în toate analizele referitoare la puterea statelor prin variabile precum cheltuielile militare și numărul personalului forțelor armate, experții RAND propun adâncirea analizei prin includerea a trei elemente de sinteză:

- resursele strategice pe care forțele armate le primesc din partea guvernului, ce includ bugetul apărării, forța de muncă, infrastructura militară, instituțiile de cercetare-dezvoltare, baza industrială pentru apărare, inventarul de luptă și sprijin;

- variabilele ce pot identifica modul în care aceste resurse sunt transformate în capacități, precum: amenințările cu care se confruntă o țară și strategia de răspuns la acestea; structura relațiilor civil-militare; densitatea relațiilor externe cu instituții similare; natura doctrinei, instruirii și organizării; potențialul și capacitatea de inovare;

- capacitățile forței de luptă, ilustrate printr-un larg spectru de competențe de luptă ce pot fi realizate într-un grad mai mare sau mai mic și care pot fi comparate cu cele ale altor țări.¹⁸

Așadar, resursele naționale pot fi transformate, în final, în capacitate militară. Resursele includ tehnologia, spiritul întreprinzător, resursele umane, resursele financiare/capital și resursele fizice. *Tehnologia* – definită ca materializare a cunoașterii, metodelor, resurselor și inovării – este considerată de către experții RAND drept piatra de temelie pentru producerea puterii naționale, în special prin capacitatea unei țări de a produce tehnologii critice.

Spiritul întreprinzător este cea de-a doua resursă enumerată ce este expresia colectivă a nivelului de invenție și inovare, precum și al difuzării acestora în cadrul unei anumite societăți. Prin includerea spiritului întreprinzător, ca „predecesor natural”

¹⁷ Ibidem.

¹⁸ Idem, p. xvi.

al tehnologiei, printre componentele puterii naționale, cadrul teoretic propus subliniază faptul că tehnologia nu există autonom, ci este un produs al unor alegeri sociale anterioare în domenii precum educație și sănătate, investiții în capitalul uman, comunicații și infrastructură.¹⁹ Mai mult, spiritul întreprinzător constituie instrumentul prin care o țară, inovând, poate depăși o situație precum lipsa anumitor resurse. Indicatorii identificați de către autorii raportului pentru măsurarea spiritului întreprinzător sunt capacitatea de invenție (cheltuieli publice și private pentru cercetare-dezvoltare; cheltuieli pentru cercetare-dezvoltare în sectoarele de vârf; numărul de patente obținute în țară și peste hotare), capacitatea de inovare (numărul de patente implementate în domeniul manufacturier; numărul de prototipuri produse) și răspândirea inovațiilor (nivelul de e-conectivitate pentru afaceri; organizațiile de cercetare din domeniul comerțului/industriei).

Deși tehnologia este considerată în raportul RAND ca cel mai vizibil element al erei post-industriale, *resursele umane* sunt privite drept cel mai important element al acestei epoci, întrucât omul este cel care creează, codifică și asimilează cunoaștere.²⁰ Cadrul de analiză propus este centrat pe evaluarea capacității productive a indivizilor umani ca agenții producători de venit, bunăstare și tehnologie deoarece producerea de cunoaștere pentru acțiune, inclusiv în ceea ce privește crearea și angajarea unei forțe militare eficiente, constituie baza puterii naționale. Indicatorii prin care se măsoară resursele umane vizează atât educația formală, cât și educația informală. Educația formală este măsurată prin cheltuielile publice și private în domeniu, numărul instituțiilor de învățământ pe niveluri, compunerea și specializarea pe categorii și calitatea educației. Pentru educația informală, RAND propune un alt de patru indicatori: întinderea conexiunii la Internet, distribuția radio/TV pe cap de

¹⁹ Idem, p. 65.

²⁰ Idem, p. 73.

locuitor, numărul de cititori de ziare și numărul de cărți vândute pe cap de locuitor.

Resursele financiare/capitalul se referă la o masă omogenă creată prin decizii de economisire ce poate fi transferată cu ușurință de la o industrie la alta²¹. Raportul RAND subliniază faptul că importanța capitalului pentru politică derivă din caracterul său fungibil ceea ce îl face ușor de transformat în putere și influență. Dacă fungibilitatea capitalului poate fi valoroasă din punct de vedere politic deoarece implică o anumită flexibilitate a alocării în raport cu scopurile politice de putere, din perspectivă economică, valoarea acestuia derivă din considerații referitoare la natura și procesele de creștere²². Capitalul constituie conform modelului RAND, și nu exclusiv, principala cale prin care toți ceilalți factori determinanți, indiferent de natura lor, condiționează dezvoltarea pe termen lung și perspectivele referitoare la puterea unei țări. În acest context sunt identificate trei categorii de indicatori: volumul economiilor (nivelul economiilor private/PNB, asistența oficială pentru dezvoltare, investițiile străine), creșterea agregată (rata anuală de creștere a PNB, valoarea absolută și pe cap de locuitor a PNB) și creșterea sectorială (rata de creștere a sectoarelor de vârf, distribuția creșterii sectoriale).

În fine, ultimul domeniu propus de RAND în măsurarea puterii naționale este acela al *resurselor fizice*. Se pornește de la premisa că transformarea societății din agricolă în industrială și post-industrială a pus în mișcare un proces de transformare economică ce a dat naștere unor noi nevoi de resurse fizice variate: dacă în societatea agricolă, resursele fizice de bază (în special pământul) au avut cea mai mare utilitate, în societatea

²¹ Frank KNIGHT, "Diminishing Returns from Investment", *Journal of Political Economy*, Vol. 52, March 1944 apud Ashley J. TELLIS, Janice BIALLY, Christopher LAYNE, Melissa McPHERSON, *op. cit.*, 2000, p. 81.

²² Ashley J. TELLIS, Janice BIALLY, Christopher LAYNE, Melissa McPHERSON, *op. cit.*, 2000, p. 81.

industrială resursele energetice au deținut poziția principală, iar în cea post-industrială creșterea economică bazată pe cunoașterea a devenit punctul central al progresului. În prezent, valoarea resurselor naturale ca stoc, cu excepția resurselor energetice, pare a se reduce pe măsură ce cunoștințele tehnice furnizează noi modalități de utilizare mai eficiente a resurselor naturale existente, dar și substituenți sintetici pentru cele epuizabile.²³ În cadrul teoretic propus, sunt prezentați patru indicatori – stocurile de alimente, sursele de energie, mineralele critice și metalele rare – pentru care se măsoară nivelul producției interne, dimensiunea depozitelor securizate, sursele, durabilitatea și securitatea accesului străin.

Deși modelul teoretic propus de RAND oferă indicatori concreți pentru măsurarea impactului resurselor naturale asupra puterii naționale, unii teoreticieni afirmă că modul în care resursele naturale interacționează cu puterea este neclar. Astfel, Benjamin K. Sovacool, specialist danez în probleme de politică energetică și mediu, în studiul *Introduction. Defining, measuring, and exploring energy security* (Introducere. Definirea, măsurarea și explorarea securității energetice), din *The Routledge Handbook of Energy Security* (Manualul Routledge al securității energetice), concluzionează, în urma analizei a 45 de definiții ale securității energetice, că legătura dintre resursele naturale și putere este una dinamică și depinde de contextul social²⁴. Sovacool afirmă că nu doar statele au abordări diferite asupra politicilor legate de resurse, dar chiar și paradigma sau logica ce domină administrarea rezervelor de resurse poate fi

²³ Idem, p. 88.

²⁴ Benjamin K. SOVACOOOL, „Introduction. Defining, measuring, and exploring energy security”, în Benjamin K. SOVACOOOL (coord.), *The Routledge Handbook of Energy Security*, Routledge, Londra, 2011, apud Enrico FELS, Jan-Frederik KREMER, Katharina KRONENBERG (coord.), *Power in the 21st Century. International Security and International Political Economy in a Changing World*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012, p. 97.

diferită într-o anumită perioadă față de cea din altă perioadă de timp, explorând în acest sens formele pe care resursele naturale și puterea le pot lua în diferite contexte istorice.

În relația cu puterea, resursele naturale sunt considerate de unii analiști ca fiind atât sursă, cât și efect al acesteia²⁵. Resursele naturale constituie un element al puterii, controlul asupra acestora influențând și balanța de putere la nivel internațional. Jost Wübbecke, cercetător asociat la Institutul „Fridtjof Nansen” (Norvegia), subliniază faptul că mare parte a resurselor naturale nu prezintă interes pentru sfera politică: actorii politici pot stabili care resurse sunt critice sau strategice pentru puterea și securitatea națională în funcție de valoarea economică a acestora, relevanța militară, deficitul estimat și concentrarea ofertei/aprovizionării²⁶. Exemplele cu care Wübbecke își susține teza fac referire nu numai la petrol, ci și la elementele rare indispensabile dezvoltării tehnologiei de vârf care, deși la prima vedere nu par a constitui motiv pentru declanșarea conflictelor, au fost recunoscute recent ca având o strânsă legătură cu puterea și securitatea națională²⁷. Un articol din anul 2010 publicat în *The Economist*, la care face trimitere și Wübbecke, invocă panica creată în țările industrializate de evaluarea cererii și ofertei de metale rare în lume ce, în anul 2009, au fost de 134.000 tone (cererea), respectiv 124.000 tone (oferta), iar pentru anul 2012, prognoza la momentul respectiv vehicula o cerere de 180.000 tone de metale rare. Acestea în condițiile în care China, furnizor pentru 97% din cererea de metale rare la nivel mondial, decisese să reducă exporturile de la 50.000 tone

²⁵ Jost WÜBBEKE, „Three World of Natural Resources and Power” în Enrico FELS, Jan-Frederik KREMER, Katharina KRONENBERG (coord.), *op. cit.*, 2012, pp. 97-115.

²⁶ Idem, p. 98.

²⁷ Nick VALÉRY, „Rare-Earth Metals. The Difference Engine: More Precious than Gold” în *The Economist*, ediția on-line, 17 September 2010, www.economist.com/blogs/babbage/2010/09/rare-earth_metals, apud Jost WÜBBEKE, *op. cit.*, 2012.

la 30.000 tone.²⁸ Prognoza oferă cifre ce pot spori îngrijorarea identificată de către analiștii *The Economist*: se estimează că, în anul 2014, cererea de metale rare va crește la 205.000 tone, în timp ce producția nu va depăși 203.500 tone²⁹.

În acest context, relațiile de putere dintre state sunt influențate de disponibilitatea resurselor, guvernele folosind în anumite momente resursele critice ca instrument de presiune politică. Un exemplu din zona europeană este cel al boicotării importurilor de petrol din Iran de către UE în anul 2012 pentru a contracara ambițiile nucleare iraniene, în condițiile în care, la acel moment, țările Uniunii importau peste un sfert din producția de petrol a Iranului, iar Arabia Saudită și alte țări exportatoare s-au angajat să acopere nevoile europene în materie de petrol³⁰.

Este evident, așadar, că resursele, în special cele naturale, constituie în primul rând un factor de putere, actorii care dispun de resurse consistente și de calitate având posibilitatea de a dezvolta un statut important pe scena internațională.

1.2. Resurse, guvernare, securitate

Resursele – indiferent că este vorba despre cele materiale sau umane, primare sau derivate – pot constitui o sursă de bunăstare pentru majoritatea țărilor care le dețin. În cazul majorității țărilor dezvoltate, democratice, deținerea de resurse determină existența unui nivel de trai ridicat ceea ce este corelat cu un nivel ridicat de securitate economică, socială și politică a cetățenilor respectivei țări, excepție făcând cazurile în care pericolele și amenințările sunt de natură ecologică sau teroristă.

²⁸ Nick VALÉRY, *op. cit.*, 17 September 2010.

²⁹ Conform Companiei industriale australiene pentru minereuri apud Rare Earth News, rareearthnews.wordpress.com/key-statistics.

³⁰ European Affairs, *EU Agrees To Boycott Iranian Oil, Aligning With Long-Standing U.S. Ban (1/24)*, The European Institute, January 2012, www.europeaninstitute.org/January-2012/eu-agrees-to-boycott-iranian-oil-aligning-with-long-standing-us-ban-124.html.

De asemenea, excepție sunt și cazurile în care se manifestă așa-numitul „blestem” al resurselor sau „paradoxul abundenței” ce aduce în prim-plan importanța sporită ce este acordată în prezent resurselor naturale. Acesta se referă la faptul că țările și regiunile cu resurse naturale abundente, în special neregenerabile, au o creștere economică mai lentă și rezultate de dezvoltare mai slabe decât țările cu mai puține resurse naturale.

Cu două decenii în urmă, Richard M. Auty, economist britanic, a formulat și analizat teza „blestemului resurselor” pornind de la faptul că statisticile contrazic abordarea tradițională conform căreia rolul resurselor naturale, al deținerii acestora, în dezvoltarea economică este unul critic în primele faze ale procesului de dezvoltare în care veniturile sunt mici³¹. Analiza realizată de către Auty în termeni de performanță economică, demonstrează că țările bogate în resurse nu numai pot eșua în a beneficia de pe urma deținerii de resurse naturale numeroase, dar chiar pot avea performanțe economice mai slabe decât cele cu resurse mai puține.

Teza „blestemului resurselor” a fost dezvoltată ulterior lucrării lui Auty, fiind realizate corelații între abundența resurselor, pe de o parte, și declanșarea și desfășurarea unui război civil, pe de altă parte sau între abundența resurselor și un nivel scăzut de democrație în țara care le deține.³² Analizând literatura de specialitate, Andrew Rosser, expert al Institutului pentru Studii de Dezvoltare din Marea Britanie, concluzionează că există numeroase studii ce sugerează că abundența resurselor naturale este asociată declanșării unui război civil și influențează durata și intensitatea acestuia³³. Autorul face trimitere la

³¹ Richard M. AUTY, *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis*, Routledge, New York, 1993, p. 1.

³² Andrew ROSSER, *The Political Economy of the Resource Curse: A Literature Survey*, Working Paper 268, Institute of Development Studies, April 2006, pp. 9-10, www.ids.ac.uk/publications.

³³ Idem, p. 9.

trei dintre lucrările lui Paul Collier și Anke Hoeffler – *On Economic Causes of Civil War* (Despre cauzele economice ale războiului civil), 1998; *Greed and Grievance in Civil War* (Lăcomia și abuzul în războiul civil), 2000; *The Political Economy of Secession* (Economia politică a secesiunii), 2002 – ce sunt dedicate examinării corelației dintre resursele naturale și războaiele civile. În prima lucrare, cei doi autori demonstrează că relația dintre aceste două elemente este curbiliniară: inițial, deținerea de resurse naturale abundente sporește riscul de război civil, însă, după atingerea unui anumit nivel al exporturilor, acest risc se reduce³⁴. Corelația dintre resursele naturale și războiul civil este demonstrată pe baza unui alt set de date și în cea de-a doua lucrare, iar în cea de-a treia citată de către Rosser, autorii analizează efectul abundenței resurselor naturale asupra diferitelor tipuri de războaie civile și arată că acest tip de resurse cresc riscul declanșării războaielor civile secesioniste și nesecesioniste, dar primele au o probabilitate de producere de trei ori mai mare decât cele din urmă în condițiile asocierii cu abundența resurselor naturale³⁵.

În fine, conform aceluiași expert britanic, literatura de specialitate corelează resursele naturale și cu tipul de regim politic din țara care le deține și exemplifică prin lucrarea lui Leonard Wantchekon, *Why Do Resource Dependent Countries Have Authoritarian Governments?* (De ce țările dependente de resurse au guverne autoritare?) publicată în anul 1999, în care, în urma analizei de date economice din perioada 1950-1990 referitoare la 141 de țări, autorul concluzionează că, pe de o parte, o creștere de un procent în dependența de resurse natura-

³⁴ Paul COLLIER, Anke HOEFFLER, *On Economic Causes of Civil War*, Oxford Economic Papers, Vol. 50, Issue 4, 1998, pp. 563-573, apud Andrew ROSSER, *op. cit.*, April 2006, p. 9.

³⁵ Paul COLLIER, Anke HOEFFLER, *The Political Economy of Secession*, Development Research Group, World Bank, 2002, apud Andrew ROSSER, *op. cit.*, April 2006, p. 9.

le, măsurată ca proporție a exporturilor de produse primare în PIB, crește probabilitatea existenței unei guvernări autoritare cu 8%, iar, pe de altă parte, în țările bogate în resurse naturale, dar cu guvernare nedemocratică, există o probabilitate mai mare de a avea o tranziție înceată către democrație sau chiar de a eșua în atingerea acestui deziderat.³⁶

Este evident, așadar, că, deși aceste aserțiuni pot fi contestate, există o legătură strânsă între deținerea de resurse naturale abundente și riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității, de la nivelul individului uman la cel internațional, în aceeași măsură în care abundența resurselor naturale poate constitui sursa bunăstării populației și a securității naționale. Diferența între aceste două stări este dată, în principal, de factorul politic, de modul în care sunt gestionate resursele naturale. În acest context se poate vorbi despre *guvernarea resurselor* ce reprezintă modul în care guvernul reglementează și gestionează atât utilizarea resurselor naturale, cât și redistribuirea costurilor și a veniturilor ce derivă din acele resurse³⁷. Pornind de la această definiție, experții Centrului Internațional pentru Transformare din Bonn (CITB), au propus un instrument pentru monitorizarea modului în care țările bogate în resurse gestionează, administrează și guvernează resursele naturale proprii, ilustrând impactul calității guvernării resurselor asupra declanșării, intensității și duratei unui conflict violent. În opinia autorilor, *monitorul conflictului pentru resurse* (MCR) servește drept instrument nu numai pentru identificarea și sprijinirea acelor cazuri în care guvernarea resurselor se desfășoară într-un mod viabil ci, de asemenea, contribuie la prevenirea conflicte-

³⁶ Leonard WANTCHEKON, *Why Do Resource Dependent Countries Have Authoritarian Governments?*, Yale University, New Haven, 1999, apud Andrew ROSSER, *op. cit.*, April 2006, p. 10.

³⁷ Volker FRANKE, Jolien SCHURE, *Governing the Gift of Nature. Resource Conflict Monitor: The Links between Governance, Conflict and Natural Resources*, Bonn International Center for Conversion, 2007, p. 14.

lor, reconstrucția post-conflict și dezvoltarea durabilă³⁸. Mai mult, pentru monitorizarea guvernării resurselor a fost propus *indexul guvernării resurselor* ce este bazat pe analiza de date secundare din diverse surse, corelând indicatori generali ai bune guvernări (tip de regim, drepturi politice, libertăți civile, libertatea presei) cu indicatori ai guvernării referitori la managementul și reglementarea sectorului resurselor (condiții sociale și de muncă, mediu, comunități, comerț) și la veniturile rezultate din utilizarea acelor resurse (venit, cheltuieli, transparență)³⁹. De asemenea, CITB propune și *indexul respectării regimului resurselor* ce măsoară gradul în care țările sunt membre ale unor tratate și convenții relevante (include 22 de convenții și acorduri vizând standarde sociale și de muncă, mediu, comunități/minorități, acorduri de schimb specifice și convenții referitoare la venituri și transparență)⁴⁰.

Din păcate, începând cu anul 2007, aceste instrumente nu au mai fost actualizate, însă perioada de zece ani pentru care sunt analizate cele 90 de țări oferă date ce pot conduce la formularea unor concluzii pertinente asupra corelației dintre resurse și conflict. Astfel, prin realizarea unei tipologii a țărilor pe baza criteriului guvernării resurselor (țări cu nivel înalt de guvernare a resurselor, țări cu nivel mediu de guvernare a resurselor, țări cu nivel scăzut de guvernare a resurselor) și corelarea sa cu problematica conflictului intern, reiese că în țările în care nivelul guvernării resurselor este scăzut se desfășoară conflicte mai intense decât în țările în care nivelul guvernării resurselor este ridicat (vezi figurile nr. 3-5)⁴¹. Conform indicatorilor prezentați anterior, experții CITB au clasificat cele 90 de țări astfel:

³⁸ Bonn International Center for Conversion, *Resource Conflict Monitor Website*, www.bicc.de/rcm/index.php.

³⁹ Idem, www.bicc.de/rcm/sources.html#rgi.

⁴⁰ Ibidem.

⁴¹ Idem, www.bicc.de/rcm/index.php?action=aggr_groups.

- țări cu nivel ridicat de guvernare a resurselor: Argentina, Australia, Benin, Bolivia, Botswana, Canada, Chile, Columbia, Costa Rica, Ecuador, El Salvador, Estonia, Germania, Guyana, Honduras, Letonia, Lituania, Malawi, Mali, Mauritius, Moldova, Mongolia, Namibia, Nicaragua, Norvegia, Slovacia, Trinidad și Tobago, Ungaria, Uruguay, Venezuela;

- țări cu nivel mediu de guvernare a resurselor: Algeria, Angola, Azerbaidjan, Belarus, Bosnia și Herțegovina, Bulgaria, Burundi, Camerun, Ciad, Congo, Coasta de Fildeș, Cuba, Eritrea, Fiji, Gabon, Ghana, Guinea, Guinea-Bissau, Indonezia, Kazahstan, Kenya, Republica Kârgâză, Lesotho, Liberia, Madagascar, Malaysia, Mauritania, Mozambic, Nepal, Niger, Nigeria, Peru, Federația Rusă, Sao Tome și Principe, Senegal, Sierra Leone, Swaziland, Tanzania, Thailanda, Timorul de Est, Togo, Ucraina, Yemen, Zambia, Zimbabwe;

- țări cu nivel scăzut de guvernare a resurselor: Afghanistan, R.D. Congo, Guinea Ecuatorială, Iran, Irak, R.D. Coreeană, R.D.P. Laos, Libia, Myanmar, Oman, Somalia, Sudan, Siria, Turkmenistan, Uzbekistan, Vietnam⁴².

Figura nr. 3: Corelația între nivelul ridicat de guvernare a resurselor și intensitatea conflictului conform indexului guvernării resurselor - CITB⁴³

Figura nr. 4: Corelația între nivelul mediu de guvernare a resurselor și intensitatea conflictului conform indexului guvernării resurselor - CITB⁴⁴

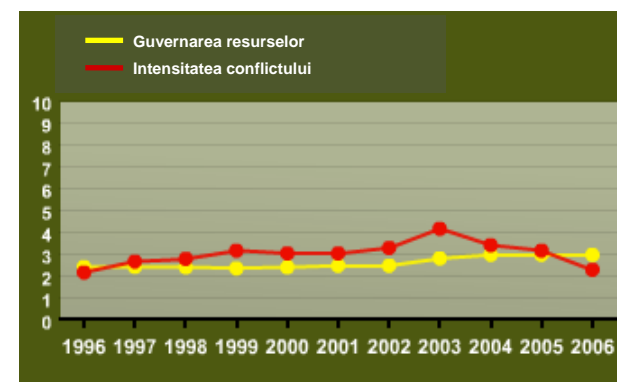

Figura nr. 5: Corelația între nivelul scăzut de guvernare a resurselor și intensitatea conflictului conform indexului guvernării resurselor - CITB⁴⁵

Considerând indexul propus de experții CITB în relație cu cadrul teoretic referitor la „blestemul resurselor” sau „paradoxul abundenței”, pot fi sintetizate următoarele aserțiuni ce, inițial, au constituit ipoteze de lucru în construirea monitorului conflictului pentru resurse:

⁴² Ibidem.

⁴³ Ibidem. Traducerea autorilor.

⁴⁴ Ibidem. Traducerea autorilor.

⁴⁵ Ibidem. Traducerea autorilor.

- disponibilitatea resurselor naturale într-o țară sporește conflictul;
- un nivel ridicat de dependență de un număr limitat de resurse sporește conflictul;
- diferitele tipuri de resurse au impacturi diferite asupra conflictului;
- un nivel ridicat de guvernare a resurselor reduce conflictul;
- un nivel ridicat de democrație conduce la un nivel ridicat de guvernare a resurselor;
- transparența și responsabilitatea în guvernarea resurselor reduce posibilitatea de declanșare a unui conflict;
- folosirea resurselor pentru dezvoltare (educație, sănătate, infrastructură) reduce posibilitatea de declanșare a unui conflict;
- existența unor conflicte anterioare conduce la realizarea unui nivel ridicat de guvernare a resurselor;
- tipul de resurse naturale deținute de o țară îi influențează nivelul de guvernare a resurselor;
- un nivel ridicat de guvernare a resurselor conduce la un nivel ridicat al bunăstării în țara respectivă.

Așadar, cel puțin în ceea ce privește resursele naturale, se poate afirma că există o relație de determinare reciprocă între tipul și volumul de resurse deținute de o țară, tipul de guvernare și nivelul de realizare a securității. Mai mult, această relație poate fi extrapolată și în cazul resurselor umane, financiare, tehnologice, de cercetare-dezvoltare și informaționale.

În ceea ce privește resursele umane, de calitatea lor depinde gradul de folosire și valorificare eficientă a celorlalte tipuri de resurse. Influența resurselor umane, a căror potențial de creștere și dezvoltare este deosebit de mare, asupra securității naționale poate fi sintetizată prin următoarele aserțiuni⁴⁶:

⁴⁶ A se vedea și Carmen CHAȘOVSHI, *Managementul resurselor umane*, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2007, pp. 9-10.

- au capacitatea de a spori efectul utilizării celorlalte tipuri de resurse;
- utilizarea lor eficientă poate determina reducerea unor deficiențe cauzate de utilizarea ineficientă a celorlalte tipuri de resurse;
- nu ridică problema uzurii morale, precum resursele materiale, fiind adaptabile la schimbările tehnologice și informaționale, deși, în multe cazuri, pot fi reluctante la schimbare;
- sunt gestionate cu dificultate din două motive principale: complexitatea psihologică a individului uman și influența directă a deciziei în acest domeniu asupra structurilor sociale și modului de viață al oamenilor.

Resursa umană, din punct de vedere cantitativ și calitativ, reprezintă un element al puterii, însă singură nu poate garanta acest statut, în sensul că un număr mare al populației sau un contingent numeros al grupei de vârstă 18-45 nu sunt nici pe departe suficiente pentru ca o țară să fie considerată mare putere. Dimpotrivă, în țările sărace, resursa umană numeroasă, însă slab pregătită și săracă reprezintă o vulnerabilitate, chiar o amenințare la adresa securității naționale. Crearea și implementarea de politici sociale eficiente pot constitui soluții pentru creșterea calității resursei umane în scopul utilizării eficiente a celorlalte tipuri de resurse.

Același tip de raționament este valabil și pentru resursele financiare, cele tehnologice și de cercetare-dezvoltare și cele informaționale. Monografia RAND *Measuring National Power in the Postindustrial Age* (Măsurarea puterii naționale în epoca post-industrială), analizată mai sus, poate constitui un punct de plecare pentru studiul corelației dintre resurse, guvernare și securitate deoarece parte din sursele puterii naționale sunt implicate și în această relație. Totuși, buna guvernare a resurselor nu constituie un element suficient pentru asigurarea securității naționale, ci este necesară și asigurarea unui mediu sigur în care

să poată fi utilizate respectivele resurse. Este vorba aici despre cazurile în care accesul la diversele tipuri de resurse este limitat sau chiar interzis fie în scopul prevenirii escaladării unei crize, fie în scopul declanșării acesteia.

1.3. Mijloace de limitare și interzicere a accesului la resurse

Limitarea și/sau interzicerea accesului la resurse pot constitui fie o etapă în gestionarea unei crize deja declanșată, fie un declanșator al acesteia.

În cazul unei crize deja declanșate, limitarea și/sau interzicerea accesului la resurse poate reprezenta o etapă în procesul de gestionare a crizei și escaladare a sa. Este vorba despre aplicarea unor măsuri preventive de-a lungul întregului spectru al unei crize: diplomatice, economice, politice etc. Astfel de opțiuni sunt sancțiunile internaționale ce reprezintă măsuri luate de țări unilaterale sau multilaterale împotriva altor țări din motive în principal politice. Din acest punct de vedere pot fi sintetizate trei categorii de motive în funcție de contextul politic ce le determină: pentru a forța cooperarea în spiritul legislației internaționale, pentru a gestiona o amenințare la adresa păcii în interiorul unor frontiere geografice și, nu în ultimul rând, pentru ca ONU, prin Consiliul de Securitate, să condamne o anumită acțiune sau politică a unui stat membru sau în afara sa.

Sancțiunile internaționale pot fi diplomatice, economice, militare sau sportive. Dintre acestea, cele economice pot fi legate direct de problematica resurselor, în special a celor naturale, financiare, tehnologice și informaționale. Sancțiunile economice reprezintă retragerea deliberată propusă la nivel guvernamental sau amenințarea cu retragerea relațiilor comerciale sau financiare obișnuite⁴⁷.

⁴⁷ Gary Clyde HUFBAUER; Jeffrey J. SCOTT; Kimberly Ann ELLIOTT; Barbara OEGG, *Economic Sanctions Reconsidered*, 3rd Edition, Peter G Peterson Institute for International Economics, Washington DC, 2007, p. 3.

Actorii care pot institui sancțiuni internaționale asupra altor actori sunt organizațiile internaționale (ONU și organismele sale precum Consiliul de Securitate, Banca Mondială, UE în baza Politicii Externe și de Securitate Comune etc.). ONU, în special, are o îndelungată istorie în impunerea de sancțiuni ca instrument al unei acțiuni colective împotriva amenințărilor la adresa securității internaționale, mai persuasiv decât diplomația și cu costuri umane și financiare mai reduse decât intervenția militară⁴⁸.

Regimurile de sancțiuni pot viza embargouri asupra armelor, dar și măsuri ce implică limitarea sau interzicerea accesului atât al resursei umane specializate într-o anumită țară prin restricții de călătorie, cât și al respectivei țări la o serie de resurse naturale, financiare sau tehnologice (sancțiuni de mărfuri, sancțiuni comerciale).

Același tip de măsuri, excluzând regimurile internaționale de sancțiuni, pot constitui și factori declanșatori ai unei crize, după cum am sintetizat în următoarea figură:

Nr. crt.	Tip de resursă afectată	Mijloace de limitare/interzicere a accesului la resurse	Motive posibile
1	Resurse naturale	<ul style="list-style-type: none"> - întreruperea aprovizionării cu materii prime de către țara exportatoare; - întreruperea aprovizionării cu materii prime de către țara de tranzit; - întreruperea aprovizionării cu resurse energetice de către țara exportatoare; - întreruperea aprovizionării cu resurse energetice de către țara de tranzit, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - criză politică în țara producătoare/de tranzit; - conflict armat în țara producătoare/de tranzit; - dorința de a declanșa o criză la nivel internațional; - răspuns la o provocare politică/economică/militară, etc.

⁴⁸ Enrico CARISCH; Loraine RICKARD-MERTIN, *Global Threats and the Role of United Nations Sanctions*, International Policy Analysis, Friedrich Ebert Stiftung, December 2011, p. 2.

Nr. crt.	Tip de resursă afectată	Mijloace de limitare/interzicere a accesului la resurse	Motive posibile
2	Resurse umane	<ul style="list-style-type: none"> - legi împotriva imigrației (în țara de destinație); - legi care să stimuleze migrația de forță de muncă înalt calificată dintr-o anumită țară către o alta; - legi împotriva emigrației (în țara de origine); - închiderea granițelor, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - criză politică în țara de destinație/de origine; - conflict armat în țara de destinație/de origine; - dorința de a declanșa o criză la nivel internațional; - răspuns la o provocare politică/economică/militară, etc.
3	Resurse financiare	<ul style="list-style-type: none"> - blocarea conturilor bancare ale cetățenilor străini; - blocarea relațiilor comerciale cu o anumită țară; - legi împotriva trimiterii de către imigranți a veniturilor realizate în țara de destinație către țara de origine; - blocarea plății redevențelor; - retragerea investițiilor dintr-o anumită țară, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - criză politică; - conflict armat; - dorința de a declanșa o criză la nivel internațional; - răspuns la o provocare politică/economică/militară, etc.
4	Resurse tehnologice și de cercetare-dezvoltare	<ul style="list-style-type: none"> - blocarea exporturilor de materii prime; - blocarea exporturilor de tehnologie; - blocarea emigrației forței de muncă înalt calificată; - blocarea accesului la surse de finanțare pentru cercetare-dezvoltare; - stoparea cooperării științifice cu o altă țară, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - criză politică; - conflict armat; - dorința de a declanșa o criză la nivel internațional; - răspuns la o provocare politică/economică/militară, etc.

Nr. crt.	Tip de resursă afectată	Mijloace de limitare/interzicere a accesului la resurse	Motive posibile
5	Resurse informaționale	<ul style="list-style-type: none"> - blocarea utilizării serviciilor prin satelit de către țara în proprietatea căreia se află satelitul; - atac cibernetic asupra structurii informaționale a altei țări; - blocarea emigrației forței de muncă înalt calificată în domeniul informaționale; - blocarea accesului la surse de finanțare pentru cercetare-dezvoltare în domeniul informațional, etc. 	<ul style="list-style-type: none"> - criză politică; - conflict armat; - dorința de a declanșa o criză la nivel internațional; - răspuns la o provocare politică/economică/militară, etc.

Figura nr. 6: Unele mijloace de limitare/interzicere a accesului la diverse tipuri de resurse și posibile motive

Limitarea/interzicerea accesului la anumite tipuri de resurse poate constitui, așadar, atât o modalitate de a stopa o criză, cât și o modalitate de a declanșa o astfel de criză. În cele ce urmează vom analiza succint potențialitatea utilizării unor astfel de mijloace în țările europene.

Capitolul 2 BALANȚA RESURSELOR ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

În general, resursele „bătrânului” continent asigură necesitățile de dezvoltare a societății și economiei europene. Desigur, recenta criză economico-financiară a fost resimțită puternic pe continentul european, majoritatea economiilor intrând în recesiune pe parcursul anului 2009. Efectele au fost multiple și complexe: resursele financiare s-au împutinat, datoriile au crescut, impozitele/taxele și prețurile s-au majorat, șomerii și populația aflată sub pragul sărăciei s-au înmulțit etc. Resursele energetice continuă să fie marea vulnerabilitate a Europei, deficitul de petrol și gaze naturale necesitând importuri masive din alte surse. Limitarea dependenței energetice față de Rusia constituie o prioritate a Uniunii Europene, atât prin orientarea către alte surse de aprovizionare (Africa), cât și prin eforturile concrete de promovare și dezvoltare a unei politici energetice comune la nivel comunitar.

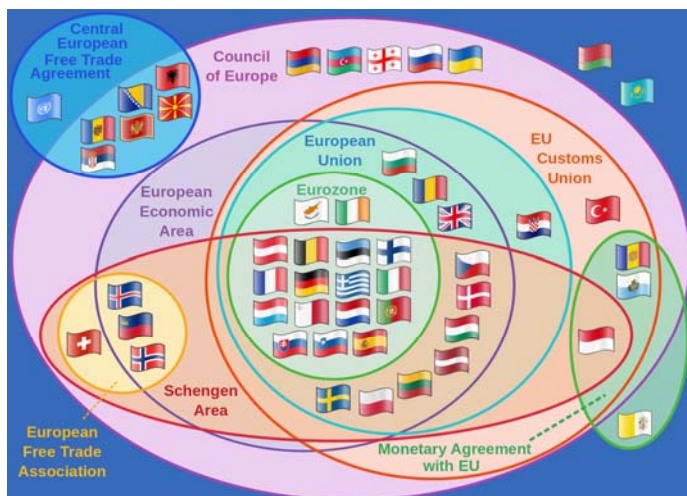

Figura nr. 7: Sistemul de relații între diferitele acorduri și organizații europene

În continuare, vom analiza statele europene, cu accent pe cele membre ale Uniunii Europene, atât din punctul de vedere al resurselor naturale, umane, financiare, tehnologice și de cercetare-dezvoltare existente și, mai ales, al celor deficitare pe plan european. În demersul nostru ne vom baza pe datele și informațiile publice furnizate în statisticile Eurostat, FMI, CIA, OECD, OIM, EIA etc. Situația actuală a statelor europene în raport cu UE este reliefată în figura nr. 8.

Figura nr. 8: Harta politico-economică a Europei⁴⁹
Notă: EFTA – European Free Trade Association
(Asociația Europeană a Liberului Schimb)

⁴⁹ The Nations Online Project, *Europe - Map of member states of the European Union*, www.nationsonline.org/oneworld/europe_map.htm.

2.1. Resurse naturale

Continental european este cel mai puțin bogat în resurse energetice, doar câteva state putându-se lăuda cu o oarecare independență energetică sau dependență energetică scăzută. Rezervele reduse de petrol (~12 mld. barili) și de gaze naturale (~145,5 mii mld. m³), certe și probabile, nu pot acoperi necesarul destul de ridicat de consum al economiei europene. Spre deosebire, resursele de cărbune (~ 90.744 mil. tone) și zăcămintele de uraniu (~ 328.700 tone uraniu) asigură necesitățile statelor europene pe termen scurt și mediu.

Indicatori Țări	Petrol (mld. barili) 2013 ⁵⁰	Gaze naturale (mii mld. m ³) 2013 ⁵¹	Cărbune (mil. tone) 2011 ⁵²	Uraniu (tone uraniu) 2013 ⁵³
Austria	0,047	0,382	367	-
Belgia	0	0	-	-
Bulgaria	0,015	0,200	2.608	-
Republica Cehă	0,015	0,140	1.160	120.700
Cipru	0	0	-	-
Croația	0,071	0,880	4	-
Danemarca	0,805	1,518	-	-
Estonia	0	0	-	-
Finlanda	0	0	-	2.400
Franța	0,085	0,378	-	-
Germania	0,254	4,414	44.697	7.000
Grecia	0,010	0,035	3.329	7.000
Irlanda	0	0,350	15	-
Italia	0,521	2,202	55	18.300
Letonia	0	0	-	-
Lituania	0,012	0	-	-
Luxemburg	0	0	-	-

⁵⁰ U.S. Energy Information Administration (EIA), *Crude Oil Proved Reserves (Billion Barrels)*, www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=5&pid=57&aid=6.

⁵¹ EIA, *Proved Reserves of Natural Gas (Trillion Cubic Feet)*, www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=3&pid=3&aid=6.

⁵² EIA, *Total Recoverable Coal (Million Short Tons)*, www.eia.gov/cfapps/ipdbproject/IEDIndex3.cfm?tid=1&pid=7&aid=6.

⁵³ OECD Nuclear Energy Agency and The International Atomic Energy Agency, *Uranium 2014: Resources, Production and Demand*, OECD/NEA Publishing, 2014, p. 20.

Indicatori Țări	Petrol (mld. barili) 2013	Gaze naturale (mii mld. m ³) 2013	Cărbune (mil. tone) 2011	Uraniu (tone uraniu) 2013
Malta	0	0	-	-
Marea Britanie	3,122	8,687	251	-
Olanda	0,244	43,436	-	-
Polonia	0,157	3,249	6.024	-
Portugalia	0	0	40	19.500
România	0,600	3,725	321	13.400
Slovacia	0,009	0,500	289	43.700
Slovenia	0	0	246	23.900
Spania	0,150	0,090	584	14.000
Suedia	0	0	-	19.200
Ungaria	0,027	0,286	1.830	13.500
UE28	6,144	70,472	61.820	302.600
Albania	0,172	0,030	875	-
Bosnia și Herțegovina	0	0	3.145	-
Elveția	0	-	-	-
Islanda	0	0	-	-
Macedonia	0	0	366	-
Munte negru	0	0	157	-
Norvegia	5,366	73,100	6	-
Serbia	0,078	1,700	14.783	-
Turcia	0,270	0,218	9.592	26.100

Figura nr. 9: Balanța principalelor resurse energetice în Europa

Norvegia și Marea Britanie sunt printre puținele state europene care se remarcă din punct de vedere energetic, împărțindu-și importante rezerve de hidrocarburi din Marea Nordului. Alături de acestea, Olanda dispune de resurse semnificative de gaze naturale.

Economia Norvegiei este puternic dependentă de industria națională de petrol și gaze. Rezervele de țiței se cifrează la 5,37 mld. barili, cele mai mari din vestul Europei, iar cele de gaze naturale la 73,10 mii mld. m³, peste cele însumate ale UE. Exploatarea sunt plasate în platforma Mării Nordului, extracții ce au fost extinse în ultimii ani spre Marea Norvegiei și spre nord – Marea Barents. Cele mai importante câmpuri petroliere se găsesc în jurul marelui areal Ecofisk, dar și în Grane, Heidrun, Gullfaks, Snorre și, mai recent, Troll.

Marea Britanie, cea de-a doua putere economică a Europei, se bazează pe rezerve de hidrocarburi ce totalizează 3,12 mld. barili de petrol și 8,69 mii mld. m³ de gaze naturale. Principalele exploatări sunt situate la granița apelor teritoriale britanice cu cele norvegiene, pe o suprafață de 440.000 km², în două zone de câmpuri petroliere: zona centrală a Mării Nordului și cea a insulei Shetland. În ultima perioadă, noi câmpuri petroliere au fost date în exploatare, precum Wytch Farm, Alwyn North, Balmorel, Clyde, Crawford, Eider, Highlander, Innes, Ness, Petronella. Gazele se exploatează atât în largul coastei estice a Angliei, cât și în estul insulei Shetland.

Spre deosebire, Balcanii, o regiune ale cărei state nu sunt nici mari producătoare, nici mari consumatoare de energie, reprezintă o importantă punte de tranzit a hidrocarburilor dinspre Rusia și bazinul Caspic spre marile economii vestice. Rezervele de petrol ale regiunii însumează circa 1 mld. barili și cele de gaze naturale aproximativ 6,5 mii mld. m³, iar principalele exploatări se găsesc în Albania și Marea Adriatică.

Cu toate că, în ultimii ani, s-au descoperit resurse semnificative de petrol și gaze naturale în platformele continentale ale Mării Negre, Mării Egee, Mării Mediterane și, mai ales, ale Mării Nordului, Europa continuă să fie dependentă de importurile de hidrocarburi din Rusia și țările Orientului Mijlociu.

Politica Uniunii Europene de reducere a emisiilor de carbon rezultate de la electrocentralele pe bază de cărbune, prin tehnologii curate de captare și stocare a carbonului⁵⁴, denotă importanța utilizării cărbunelui în economia europeană. Cărbunele asigură circa o treime din producția de energie electrică a UE, ceea ce permite menținerea unui mix energetic echilibrat și reducerea dependenței față de importuri. La sfârșitul anului 2013, UE deținea circa 6,2% din rezervele mondiale de cărbuni,

⁵⁴ European Commission (EC), *Energy – Coal*, ec.europa.eu/energy/coal/index_en.htm.

adică un grad de asigurare a consumului de 81,6 ani⁵⁵. Resursele cele mai semnificative se găsesc în Germania (în regiunile Ruhr și Lusatia și zona centrală a țării), Serbia (bazinele Kosovo-Metohija, Kolubara și Kostolac) și Polonia (zona Silezia).

Zăcămintele de uraniu ale Europei se cifrează la circa 302.600 tone uraniu (menționăm că din 100 tone minereu se recoltează 65-70 kg uraniu). Statele europene ce dețin cele mai bogate rezerve de uraniu sunt Republica Cehă, Slovacia, Slovenia, Portugalia, Suedia și Italia.

Din suprafața totală a continentului european, circa o treime este împădurită și o cincime teren arabil. Europa este continentul cu cele mai bogate păduri din lume, deținând aproximativ 25% din resursele forestiere mondiale (1,02 mld. hectare)⁵⁶. Pădurile Europei oferă semnificative materiale regenerabile de lemn și energie și reprezintă un mijloc eficient de reducere a gazelor cu efect de seră. Cu toate că în Europa se manifestă o tendință de expansiune a zonelor împădurite cu circa 0,8 mil. hectare pe an⁵⁷, bolile și condițiile meteorologice extreme (furtuni, incendii) continuă să amenințe fondul forestier.

Un procent semnificativ din terenul arabil⁵⁸ al Europei este deținut de Danemarca, Ungaria, Republica Cehă, România și Serbia. În plus, aproape jumătate din Europa de Vest dispune de zone mari de câmpie. Spre deosebire, Norvegia, Suedia, Finlanda și Islanda au suprafețe limitate de teren arabil ca urmare sezonului agricol redus la aceste latitudini, precum și perioadelor de frig extrem.

⁵⁵ BP, *BP Statistical Review of World Energy*, 63rd Edition, June 2014, p. 30.

⁵⁶ FOREST EUROPE, UNECE, FAO, *State of Europe's Forests 2011. Status and Trends in Sustainable Forest Management in Europe*, Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, 2011, p. 7.

⁵⁷ Idem.

⁵⁸ Teren cultivat cu culturi de grâu, porumb, orez etc., care sunt replantate după fiecare recoltare.

Indicatori Țări	Suprafață - S (km ²) ⁵⁹	Păduri - 2011 (% din S) ⁶⁰	Teren arabil - 2011 (% din S) ⁶¹	Apă dulce - media anuală (m ³ /locuitor) ⁶²
Austria	83.871	47,20	16,25	9.995
Belgia	30.528	22,40	27,06	1.812
Bulgaria	110.879	36,70	29,28	14.472
Republica Cehă	78.867	34,40	40,12	1.524
Cipru	9.251	18,80	9,06	382
Croația	56.594	34,40	15,85	25.307
Danemarca	43.094	12,90	57,99	2.939
Estonia	45.228	52,10	13,97	-
Finlanda	338.145	72,90	6,65	20.464
Franța	643.801	29,20	33,45	2.866
Germania	357.022	31,80	33,25	2.300
Grecia	131.957	30,50	18,95	6.473
Irlanda	70.273	10,90	15,11	11.152
Italia	301.340	31,40	22,57	1.910
Letonia	64.589	54,10	17,96	16.259
Lituania	65.300	34,60	33,48	8.026
Luxemburg	2.586	33,50	23,9	3.212
Malta	316	0,90	28,12	188
Marea Britanie	243.610	11,90	24,88	2.607
Olanda	41.543	10,80	25,08	5.513
Polonia	312.685	30,80	35,49	1.638
Portugalia	92.090	37,80	11,88	6.961
România	238.391	28,70	37,73	2.094
Slovacia	49.035	40,20	28,36	14.896
Slovenia	20.273	62,30	8,31	15.653
Spania	505.370	36,80	24,75	2.381
Suedia	450.295	68,70	5,80	19.773
Ungaria	93.028	22,50	47,24	11.660
UE28	4.324.782	33,50	24,91	7.587,75
Albania	28.748	2,10	21,63	-
Bosnia și Herțegovina	51.197	42,80	19,63	-
Elveția	41.277	31,10	9,80	6.656
Islanda	103.000	0,30	1,19	533.832
Macedonia	25.713	39,80	16,10	-
Muntelegru	13.812	40,40	12,45	-

⁵⁹ Central Intelligence Agency (CIA), *The World Factbook*, 2014, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html.

⁶⁰ World Bank (WB), *Forest area (% of land area)*, data.worldbank.org/indicator/AG.LND.FRST.ZS.

⁶¹ CIA, *op. cit.*, 2014.

⁶² Eurostat, *Renewable freshwater resources*, 26 November 2013, appsso.eurostat.ec.europa.eu/nui/show.do.

Indicatori Țări	Suprafață - S (km ²)	Păduri - 2011 (% din S)	Teren arabil - 2011 (% din S)	Apă dulce - media anuală (m ³ /locuitor)
Norvegia	323.802	33,30	2,52	79.876
Serbia	77.474	31,60	37,28	24.103
Turcia	783.562	14,90	26,21	3.178

Figura nr. 10: Balanța principalelor resurse naturale în Europa

Cererea de alimente este determinată în principal de creșterea populației și modificarea stilului de viață. În Europa creșterea cererii de alimente va fi modestă, având în vedere că populația UE-27 a crescut în ultimele cinci decenii cu aproximativ 20%, la aproximativ 501 mil. de persoane la începutul lui 2010.

Eurostat estimează că populația va atinge un vârf de circa 526 mil. de persoane în 2040, pentru ca apoi să scadă la 517 mil. de persoane în 2060⁶³. Prin urmare, cererea de alimente în UE-27 ar putea crește cu aproximativ 5% pe termen mediu și rămâne relativ stabilă în perspectiva anilor 2060.

Apa dulce de bună calitate este o resursă vitală pentru societatea umană. Apa este extrasă din apele subterane și din râurile și lacurile de suprafață, atât pentru uzul casnic (apă potabilă, apă menajeră), cât și pentru activitățile economice (producție energetică, agricultură și industrie). Utilizarea intensivă în scop economic afectează nivelul cantitativ și de calitate al resurselor de apă dulce, cu consecințe asupra biodiversității și funcționării ecosistemelor terestre, marine și atmosferice.

În general, Europa nu se confruntă cu lipsa apei, deși zone întinse ale continentului european sunt afectate an de an de secetă și deficit de apă. Probleme apar mai ales în partea de sud, unde lipsa acută se combină cu cererea ridicată de resurse de apă. În medie, statele europene consumă aproximativ 13% din totalul resurselor de apă dulce ale lumii. Toate sectoarele

⁶³ Eurostat, *Population projections 2010-2060: EU27 population is expected to peak by around 2040*, eurostatnewrelease 80/2011, 8 June 2011, p. 1.

economiei Europei depind de apă, astfel încât din totalul anual de circa 288 km³ sau 500 m³ de apă consumat anual pe locuitor⁶⁴, 44% este folosită pentru răcire în procesul de producție energetică, 24% în agricultură, 21% pentru uzul casnic și 11% în industrie.

2.2. Resurse umane

La 1 ianuarie 2012, populația UE a fost estimată la 503,7 mil. de persoane, cu 1,3 mil. mai mult față de anul anterior⁶⁵, iar la mijlocul lui 2014 la 511,4 mil. de persoane. Din 1960, numărul de locuitori al UE a crescut cu mai mult de 100 mil. de persoane. Cu toate acestea, rata de creștere a populației a încetinit treptat în ultimele decenii. Astfel, în perioada 1992-2011, populația UE a crescut cu o medie de 1,5 mil. de persoane pe an, față de circa 3,3 mil. de persoane anual în anii '60.

Indicatori Țări	Populație (mil.) ⁶⁶	Forță de muncă (mil.) ⁶⁷	Forță de muncă ocupată (mil.) ⁶⁸	Persoane peste 65 ani (%) ⁶⁹
Austria	8,223	4,373	4,184	19,2
Belgia	10,449	4,893	4,524	19,0
Bulgaria	6,925	3,344	2,934	19,3
Republica Cehă	10,627	5,257	4,890	17,5
Cipru	1,172	0,441	0,389	11,2
Croația	4,471	1,718	1,446	17,8
Danemarca	5,569	2,907	2,689	18,4
Estonia	1,258	0,695	0,624	18,6
Finlanda	5,269	2,690	2,483	19,8

⁶⁴ European Environment Agency, *Water resources across Europe - confronting water scarcity and drought*, EEA Report, No 2/2009, Office for Official Publications of the European Communities, 2009, p. 14.

⁶⁵ EC, *EU Employment and Social Situation*, Quarterly Review - Special Supplement on Demographic Trends, Publications Office of the European Union, March 2013, p. 4.

⁶⁶ CIA, *op. cit.*, 2014.

⁶⁷ International Labour Organization (ILO), *ILOSTAT Database: Labour force by sex and age*, 2013, www.ilo.org/ilostat/faces/home/statisticaldata/data_by_subject?_adf.ctrl-state=fzai5ow6f_912&_afzLoop=672048163180842.

⁶⁸ ILO, *ILOSTAT Database: Employment by sex and age*, 2013.

⁶⁹ CIA, *op. cit.*, 2014.

Indicatori Țări	Populație (mil.)	Forță de muncă (mil.)	Forță de muncă ocupată (mil.)	Persoane peste 65 ani (%)
Franța	66,259	28,623	25,798	18,3
Germania	80,997	42,378	40,062	21,1
Grecia	10,776	4,967	3,763	20,2
Irlanda	4,833	2,154	1,838	12,4
Italia	61,680	25,642	22,899	21,0
Letonia	2,165	1,041	0,886	17,2
Lituania	3,506	1,474	1,279	17,0
Luxemburg	0,521	0,249	0,236	15,4
Malta	0,413	0,185	0,173	17,9
Marea Britanie	63,743	31,939	29,428	17,5
Olanda	16,877	8,893	8,424	17,6
Polonia	38,346	17,340	15,591	15,0
Portugalia	10,814	5,495	4,635	18,6
România	21,730	9,964	9,263	15,4
Slovacia	5,444	2,707	2,329	13,9
Slovenia	1,988	1,013	0,924	17,9
Spania	47,738	23,051	17,282	17,6
Suedia	9,724	5,061	4,657	19,8
Ungaria	9,919	4,353	3,878	17,8
UE28	511,436	229,900	217,508	17,6
Albania	3,020	1,346	1,161	11,1
Bosnia și Herțegovina	3,872	1,130	0,814	13,3
Elveția	8,062	4,601	4,408	17,5
Islanda	0,317	0,179	0,168	13,5
Macedonia	2,092	0,943	0,651	12,4
Munte negru	0,650	0,251	0,209	14,0
Norvegia	5,148	2,669	2,585	16,1
Serbia	7,210	2,930	2,228	17,2
Turcia	81,619	27,021	24,819	6,7

Figura nr. 11: Balanța resurselor umane și a forței de muncă în Europa

O problemă europeană, mai ales a statelor Europei de Vest, este înmulțirea pensionarilor și a populației peste 65 de ani. Îmbătrânirea accelerată a populației europene va continua și în anii ce vin, astfel încât ponderea persoanelor cu vârsta de 65 de ani și peste va spori de la 17,4% în 2010 la 29,5% în 2060, iar cele cu vârsta de 80 de ani și peste va crește de la 4,6% la 12% în aceeași perioadă⁷⁰.

⁷⁰ Eurostat, *op. cit.*, 8 June 2011, p. 1.

În general, populația Europei dispune de un grad de alfabetizare extrem de ridicat de peste 97%, excepții fiind: Malta – 92,4%, Turcia – 94,1%, Portugalia – 95,4%, Albania – 96,8%.

Indicatori Țări	Gradul de alfabetizare (%) ⁷¹	Populația aflată sub pragul sărăciei (%) ⁷²	Rata netă a migrației ⁷³
Austria	98,00	6,20	1,76
Belgia	99,00	15,20	1,22
Bulgaria	98,70	21,20	-2,89
Republica Cehă	99,00	9,80	2,15
Cipru	98,70	-	9,89
Croația	98,90	21,10	1,43
Danemarca	99,00	13,40	2,25
Estonia	99,80	17,50	-3,37
Finlanda	100,00	-	0,62
Franța	99,00	7,90	1,09
Germania	99,00	15,50	1,06
Grecia	97,30	20,00	2,32
Irlanda	99,00	5,50	3,31
Italia	99,00	29,90	4,29
Letonia	99,80	19,40	-2,37
Lituania	99,70	18,60	-0,73
Luxemburg	100,00	-	7,97
Malta	92,40	15,10	1,99
Marea Britanie	99,00	16,20	2,56
Olanda	99,00	9,10	1,97
Polonia	99,70	17,10	-0,47
Portugalia	95,40	18,00	2,74
România	97,70	22,20	-0,24
Slovacia	99,60	13,20	0,01
Slovenia	99,70	13,50	0,37
Spania	97,70	21,10	7,24
Suedia	99,00	-	5,46
Ungaria	99,00	14,00	1,34
UE28	98,60	13,60	1,89
Albania	96,80	14,30	-3,31
Bosnia și Herțegovina	98,00	17,90	-0,38

⁷¹ CIA, *op. cit.*, 2014.

⁷² Idem; WB, *World DataBank – Poverty and Inequity Database*, 2014, databank.worldbank.org/data/views/variableselection/selectvariables.aspx?source=poverty-and-inequality-database.

⁷³ CIA, *op. cit.*, 2014.

Indicatori Țări	Gradul de alfabetizare (%)	Populația aflată sub pragul sărăciei (%)	Rata netă a migrației
Elveția	99,00	7,60	5,43
Islanda	99,00	-	0,52
Macedonia	97,40	30,40	-0,48
Muntele Negru	98,50	11,30	-
Norvegia	100,00	-	7,96
Serbia	98,00	9,10	0,00
Turcia	94,10	2,80	0,46

Figura nr. 12: Balanța alfabetizării, sărăciei și migrației populației europene

Recenta criză economico-financiară și măsurile dure adoptate de majoritatea statelor europene a însemnat pentru o mare parte a populației sacrificii, dificultăți și costuri, ceea ce a dus la creșterea ratelor populației aflate sub pragul sărăciei. Aceasta a generat la rândul său mișcări de populație în țările europene: fie o mare parte din cei plecați la muncă în țările dezvoltate s-au întors în țările de origine; fie cei aflați într-o situație dificilă au căutat condiții mai bune de trai în alte țări. Cei mai mulți imigranți s-au înregistrat în Cipru, Luxemburg, Norvegia, Spania, Suedia și Elveția, iar emigranți în Estonia, Albania, Bulgaria și Letonia.

2.3. Resurse financiare

Atât criza datoriilor suverane și reverberațiile sale, cât și efectele programelor de austeritate fiscală, continuă să împovăreze economia Europei. Unele semne de ameliorare au apărut recent: zona euro a reușit să iasă dintr-o recesiune prelungită, iar PIB-ul regiunii începe să crească din nou.

Indicatori Țări	PIB (mld. dolari)			Rată de creștere (%)		
	2007	2009	2013	2007	2009	2013
Austria	375,58	384,73	416,06	3,71	-3,82	0,27
Belgia	460,28	474,48	508,28	2,88	-2,80	0,20
Bulgaria	42,18	48,65	53,05	6,45	-5,48	0,86
Republica Cehă	180,48	197,19	198,45	5,74	-4,51	-0,93
Cipru	21,77	23,47	21,92	5,09	-1,86	-5,41

Indicatori Țări	PIB (mld. dolari)			Rată de creștere (%)		
	2007	2009	2013	2007	2009	2013
Croația	59,43	62,29	57,37	5,06	-6,95	-0,91
Danemarca	311,42	310,55	330,61	1,58	-5,67	0,42
Estonia	22,26	19,70	24,89	7,90	-14,74	1,63
Finlanda	255,74	252,14	267,41	5,19	-8,27	-1,21
Franța	2.666,81	2.700,66	2.807,31	2,36	-2,94	0,29
Germania	3.328,59	3.306,78	3.635,96	3,39	-5,09	0,53
Grecia	305,87	321,85	241,80	3,54	-3,14	-3,86
Irlanda	269,67	234,15	232,15	4,93	-6,37	0,17
Italia	2.130,24	2.116,63	2.071,96	1,68	-5,49	-1,85
Letonia	28,69	25,92	30,96	9,99	-17,70	4,11
Lituania	39,32	37,05	46,51	9,80	-14,85	3,25
Luxemburg	51,39	49,55	60,40	6,59	-5,56	2,14
Malta	7,69	8,30	9,65	4,07	-2,81	2,87
Marea Britanie	2.858,18	2.217,43	2.523,22	3,43	-5,17	1,74
Olanda	834,35	860,26	853,81	4,20	-3,30	-0,72
Polonia	425,54	431,25	517,71	6,79	1,63	1,55
Portugalia	232,08	234,73	220,06	2,37	-2,91	-1,41
România	170,76	164,95	188,89	6,32	-6,58	3,53
Slovacia	75,14	87,46	95,81	10,49	-4,94	0,94
Slovenia	47,42	49,33	46,82	6,94	-7,80	-1,00
Spania	1.443,50	1.458,11	1.358,69	3,48	-3,83	-1,22
Suedia	462,51	405,78	558,95	3,31	-5,03	1,64
Ungaria	136,09	126,65	132,26	0,11	-6,77	1,10
UE28	17.242,98	16.610,04	17.510,96	4,91	-5,81	0,31
Albania	10,70	11,86	12,72	5,90	3,35	0,44
Bosnia și Herțegovina	15,32	17,27	17,91	5,98	-2,72	2,10
Elveția	450,53	509,47	650,43	3,85	-1,94	1,93
Islanda	20,43	12,12	14,62	5,99	-6,56	3,26
Macedonia	8,18	9,34	10,21	6,15	-0,92	2,91
Munte negru	3,67	4,15	4,43	10,70	-5,70	3,50
Norvegia	393,48	378,85	512,58	2,65	-1,64	0,65
Serbia	39,16	40,24	42,49	5,38	-3,51	2,50
Turcia	646,43	614,39	819,99	4,67	-4,83	4,05

Figura nr. 13: Balanța PIB-ului și a ratei de creștere a economiilor europene⁷⁴

După șase trimestre consecutive de scădere, Europa de Vest a ieșit din recesiune în al doilea trimestru al anului 2013,

⁷⁴ International Monetary Fund (IMF), *World Economic Outlook Database*, October 2014, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/index.aspx.

pe baza creșterii exporturilor nete și, într-o măsură mai mică, a consumului public și privat. Cu toate acestea, investițiile continuă să se mențină la un nivel redus, iar șomajul la un nivel ridicat. Multe dintre noile membre ale UE din Europa de Est au rămas în recesiune în prima jumătate a anului 2013, dar situația s-a îmbunătățit în cea de-a doua jumătate pe măsură ce încrederea mediului de afaceri și a populației au crescut ca răspuns la revigorarea economică a Europei de Vest.

PIB-ul agregat al UE este de așteptat să atingă o rată de 1,4% în 2014⁷⁵, dar creșterea rămâne încă slabă datorită unui număr de factori, precum: programele de austeritate fiscală, deși mai puțin intense, rămân o piedică; cererea intra-regională este în continuare extrem de scăzută; cererea extra-regională a început să încetinească; condițiile de creditare rămân destul de aspre pentru unele țări, în special pentru întreprinderile mici și mijlocii.

Indicatori Țări	Balanța comercială (mld. dolari) ⁷⁶	Investiții străine directe nete (mld. dolari) ⁷⁷
Austria	-2,30	11,08
Belgia	-14,90	-2,41
Bulgaria	-4,98	1,45
Republica Cehă	18,00	4,99
Cipru	-2,33	0,53
Croația	-9,38	0,58
Danemarca	7,55	2,08
Estonia	-1,27	0,95
Finlanda	5,03	-1,07
Franța	-81,20	4,88
Germania	260,00	26,72
Grecia	-20,19	2,57
Irlanda	52,09	35,52
Italia	38,20	16,51

⁷⁵ United Nations (UN), *World Economic Situation and Prospects 2014*, New York, 2014, p. 2.

⁷⁶ CIA, *op. cit.*, 2014.

⁷⁷ United Nations Conference on Trade and Development, *UNCTADstat – Foreign direct investment*, 2014, unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx.

Indicatori Țări	Balanța comercială (mld. dolari)	Investiții străine directe nete (mld. dolari)
Letonia	-2,89	0,81
Lituania	-2,12	0,53
Luxemburg	-7,32	30,08
Malta	-2,33	-2,10
Marea Britanie	30,70	37,10
Olanda	65,90	24,39
Polonia	-5,10	-6,04
Portugalia	2,00	3,11
România	-7,58	3,62
Slovacia	4,74	0,59
Slovenia	-0,76	-0,68
Spania	27,00	39,17
Suedia	23,50	8,15
Ungaria	3,46	3,09
UE28	373,52	246,20
Albania	-2,51	1,23
Bosnia și Herțegovina	-4,61	0,33
Elveția	28,70	-5,25
Islanda	0,67	0,35
Macedonia	-2,33	0,33
Munte negru	-1,91	0,45
Norvegia	64,06	9,33
Serbia	-5,93	1,38
Turcia	-75,30	12,87

Figura nr. 14: Balanța comercială și a investițiilor străine directe nete în economiile europene

Încrederea mediului de afaceri, a consumatorilor și a piețelor financiare a fost strâns legată de percepția asupra rezultatelor pozitive și negative ale politicii de soluționare a crizei datoriilor suverane din zona euro. La sfârșitul anului 2011 și în februarie 2012, Banca Centrală Europeană (BCE) a efectuat două importante operațiuni de refinanțare pe termen lung, care au stopat criza de lichiditate în sistemul bancar și, pentru câteva luni, au redus tensiunile și au îmbunătățit încrederea. Nu după mult timp, tensiunile au reapărut și încrederea s-a diminuat pe măsură ce randamentele obligațiunilor pentru țările aflate în criză s-au mărit galopant. Două inițiative au fost anunțate spre sfârșitul anului 2012: BCE a introdus un nou

program, *Outright Monetary Transactions* (Tranzacții monetare directe – TMD), prin care poate face achiziții nelimitate de obligațiuni suverane de pe piața secundară, dar cu condiția ca țara aflată în dificultate să solicite în mod oficial asistență; șefii de state au încheiat un acord care permite utilizarea *European Stability Mechanism* (Mecanismului european de stabilitate – MES) pentru a recapitaliza în mod direct băncile, rupând astfel cercul vicios dintre recapitalizarea unei bănci și datoria publică, dar cu condiția ca o nouă entitate bancară de supraveghere să fie creată mai întâi.

Aceste inițiative au dus la temperarea tensiunilor. Cu toate acestea, acțiunile respective au fost subminate: în cazul TMD, prin refuzul de a solicita asistență formală; în cel al utilizării MES pentru recapitalizări băncilor, prin clarificări ulterioare, ceea ce înseamnă că legătura dintre problemele bancare și datoria suverană nu a fost ruptă. Aceste aspecte, împreună cu conștientizarea faptului că încheierea unui acord asupra uniunii bancare poate dura o perioadă considerabilă de timp (exacerbate de o situație economică dificilă și rate extrem de ridicate ale șomajului, în unele cazuri), au fost motive suplimentare pentru creșterea îngrijorărilor.

2.4. Resurse tehnologice și de cercetare-dezvoltare

Unul dintre cele cinci obiective principale ale Strategiei Europa 2020 este de a investi cel puțin 3% din PIB în cercetare-dezvoltare (C&D). În 2012, alocările pentru activitățile de cercetare-dezvoltare la nivelul UE au atins 2,07%, puțin peste procentul din anul anterior (2,04%)⁷⁸. Investițiile europene în C&D sunt sub cifrele înregistrate la nivelul anului 2010 în Japonia (3,25%) și SUA (2,73%), dar mai mari față de cele atinse de China (1,76%) și Rusia (1,13%).

⁷⁸ Eurostat, *Gross domestic expenditure on R&D % of GDP*, 31 October 2014, epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/table.do?tab=table&init=1&plugin=1&language=en&pcode=t2020_20.

Indicatori	Investiții în C&D - 2012 (% din PIB)	Personal de C&D - 2011 (% din forța de muncă activă)
Austria	2,84	2,50
Belgia	2,24	1,94
Bulgaria	0,64	0,62
Republica Cehă	1,88	1,58
Cipru	0,47	0,65
Croația	0,75	1,00
Danemarca	2,99	2,92
Estonia	2,18	1,46
Finlanda	3,55	3,01
Franța	2,26	1,90
Germania	2,92	1,97
Grecia	0,69	1,41
Irlanda	1,72	1,68
Italia	1,27	1,38
Letonia	0,66	0,98
Lituania	0,90	1,51
Luxemburg	1,46	2,62
Malta	0,84	1,20
Marea Britanie	1,72	1,79
Olanda	2,16	1,95
Polonia	0,90	0,78
Portugalia	1,50	2,02
România	0,42	0,43
Slovacia	0,82	1,07
Slovenia	2,80	2,11
Spania	1,30	1,53
Suedia	3,41	2,49
Ungaria	1,30	1,29
UE28	2,07	1,65
Albania	-	-
Bosnia și Herțegovina	-	-
Elveția	2,87 (2008)	-
Islanda	2,40 (2011)	2,75
Macedonia	-	-
Munte negru	-	-
Norvegia	1,65	2,47
Serbia	0,97	-
Turcia	0,86 (2011)	0,62

Figura nr. 15: Balanța investițiilor și a personalului C&D în economiile europene

Dintre statele membre ale UE, în 2012 doar Finlanda (3,55%) și Suedia (3,41%) a depășit obiectivul UE de a aloca

3% din PIB pentru C&D. Un grup de opt state membre, și anume Austria (2,84%), Belgia (2,24%), Danemarca (2,99%), Estonia (2,18%), Franța (2,26%), Germania (2,92%), Olanda (2,16%) și Slovenia (2,80%), au fost peste media UE, dar sub valoarea-țintă de 3%.

Între 2003 și 2012, cheltuielile de C&D în UE au crescut cu o medie de 1,92% pe an, ajungând la 269 mld. euro în 2012. Fondurile alocate sectorului de cercetare și dezvoltare de Germania, Franța și Marea Britanie au reprezentat împreună mai mult de jumătate din toate cheltuielile C&D ale comunității europene.

Capitolul 3 RESURSE DEFICITARE ÎN SPAȚIUL EUROPEAN

În urma analizei balanței resurselor pe continentul european, putem spune că principalele resurse deficitare ce vor afecta pe termen mediu și lung atât necesitățile de dezvoltare a societății și economiei europene, cât și securitatea acestui spațiu sunt cele energetice, financiare și umane.

3.1. Efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse energetice

Cea mai presantă problemă în materie a Uniunii Europene, a Europei în general, este securitatea aprovizionării cu resurse energetice, având în vedere dependența acestora de un singur producător-exportator, în speță Rusia. Criza economico-financiară a adăugat noi presiuni, concretizate în frânarea unor proiecte energetice critice sau rezultatele nu tocmai încurajatoare în domeniul operaționalizării pieței interne de energie, reducerii emisiilor de carbon, economisirii și eficienței energetice. Insuficiența investițiilor în rețele, capacități de producție și transport și tehnologii curate poate duce la un deficit al livrărilor de hidrocarburi, ceea ce ar împinge din nou prețurile resurselor energetice în sus și ar încetini ritmul de redresare a economiei comunitare.

Indicatori Țări	Petrol - 2013 (mii barili/zi) ⁷⁹			Gaze naturale - 2012 (mld. m ³ /an) ⁸⁰		
	Producție	Consum	Surplus/ deficit	Producție	Consum	Surplus/ deficit
Austria	24,9	263,3	-238,4	67	319	-252
Belgia	10,5	612,8	-602,3	0	633	-633
Bulgaria	3,4	94,0	-90,6	3	108	-105
Republica Cehă	10,9	187,8	-176,9	7	294	-287

⁷⁹ EIA, *Total Oil Supply și Total Petroleum Consumption*, 2014.

⁸⁰ EIA, *Dry Natural Gas Production și Dry Natural Gas Consumption*, 2014.

Indicatori Țări	Petrol - 2013 (mii barili/zi)			Gaze naturale - 2012 (mld. m ³ /an)		
	Producție	Consum	Surplus/ deficit	Producție	Consum	Surplus/ deficit
Cipru	0	58,0	-58,0	0	0	0
Croația	20,2	84,0	-63,8	68	115	-47
Danemarca	180,5	154,7	25,8	227	138	89
Estonia	13,0	29,6	-16,6	0	24	-24
Finlanda	10,0	198,4	-188,4	0	130	-130
Franța	70,3	1.767,2	-1.696,9	19	1.559	-1.540
Germania	164,3	2.403,2	-2.238,9	434	3.080	-2.646
Grecia	7,1	284,0	-276,9	0	154	-154
Irlanda	0,7	141,6	-140,9	13	167	-154
Italia	162,3	1.315,1	-1.152,8	304	2.646	-2.342
Letonia	1,0	33,7	-32,7	0	52	-52
Lituania	9,1	75,3	-66,2	0	117	-117
Luxemburg	0	59,0	-59,0	0	43	-43
Malta	0	39,5	-39,5	0	0	0
Marea Britanie	89,0	1.508,1	-1.419,1	1.323	2.641	-1.318
Olanda	41,0	983,8	-942,8	2.840	1.624	1.216
Polonia	33,8	511,0	-477,2	219	640	-421
Portugalia	5,2	240,8	-235,6	0	163	-163
România	103,7	215,3	-111,6	375	476	-101
Slovacia	9,3	69,8	-60,5	5	187	-182
Slovenia	0,3	48,6	-48,3	0	31	-31
Spania	33,6	1.205,0	-1.171,4	2	1.148	-1.146
Suedia	11,3	298,8	-287,5	0	40	-40
Ungaria	28,1	134,8	-106,7	79	361	-282
UE28	1.043,5	13.017,2	-11.973,7	5.985	16.890	-10.905
Albania	17,0	28,0	-11,0	0	0	0
Bosnia și Herțegovina	0	36,0	-36,0	0	8	-8
Elveția	3,6	263,6	-260,0	0	127	-127
Islanda	0	17,2	-17,2	0	0	0
Macedonia	0	16,7	-16,7	0	4	-4
Munte negru	0	4,5	-4,5	0	0	0
Norvegia	1.826,1	222,6	1.603,5	4.155	150	4.005
Serbia	21,2	77,2	-56,0	20	103	-83
Turcia	58,1	728,4	-670,3	22	1.598	-1.576

Figura nr. 16: Balanța resurselor de petrol și gaze naturale în economiile europene

În prezent, cele 28 de țări membre în ansamblul lor reprezintă unul dintre cei mai mari consumatori mondiali de resurse energetice. La sfârșitul anului 2013, UE28 se afla pe locul 2,

între SUA și China, cu un consum de petrol de circa 13,017 mil. barili/zi. De asemenea, UE27 plus Croația consumau aproximativ 16,889 mld. m³ de gaze naturale la nivelul anului 2012, situându-se între SUA și Rusia.

Ponderea diverselor resurse în mixul energetic era la nivelul anului 2012: petrol și produse petroliere – 34%, gaze naturale – 23%, combustibili solizi – 17%, energie nucleară – 14%, resurse regenerabile – 11%, altele – 1%⁸¹. Spre 2030, tendința este de ușoară reducere a ponderii petrolului (32%) și combustibililor solizi (14,4%) în favoarea gazelor naturale (24,3%), energiei nucleare (14,8%) și formelor de energie regenerabilă (14,5%)⁸².

Cu excepția Norvegiei și Danemarcei la petrol și gaze naturale și a Olandei la gaze, toate celelalte state europene sunt dependente de importurile de hidrocarburi. Dependența de importurile energetice este în creștere atât la nivelul statelor membre, cât și la cel al Uniunii. Pe baza scenariilor oficialilor de la Bruxelles, dependența energetică a UE va crește de la 52,7% în 2010 la 53% în 2020, 55,1% în 2030 și 56,6% în 2050⁸³.

Rusia, țară ce controlează o mare parte a resurselor energetice mondiale și a rețelei de transport, folosește în mod conștient „arma energetică” pentru a-și asigura un anumit grad de influență în politica de putere din spațiul ex-sovietic și european sau la nivel internațional, mai precis, furnizând energie ieftină statelor aliate și energie scumpă „adversarilor”. Astfel, statul rus a fost acuzat în repetate rânduri ca folosește energia pentru a-și spori influența politică și economică asupra statelor baltice și a Poloniei. De altfel, Moscova a oprit sau a amenințat adesea cu întreruperea livrărilor de gaze spre unele țări ex-sovietice ca urmare a unor dispute bilaterale ce au implicat as-

⁸¹ EC, *EU energy in figures*, Statistical Pocketbook 2014, p. 22.

⁸² EC, *EU energy trends to 2030 - Update 2009*, 2010, p. 66.

⁸³ EC, *EU energy, transport and GHG emissions trends to 2050 – Reference scenario 2013*, 2014, p. 87.

pecte politice (mișcări de independență, atitudini pro-occidentale), economice (prețuri, datorii, cedare control energetic) sau chiar militare (retragerea trupelor ruse).

Criza cea mai gravă a apărut în decembrie 2005, când Ucraina a refuzat să plătească prețul cerut de Gazprom, mult mai mare decât practică Rusia pe plan intern. Același motiv a fost invocat și în disputa cu Republica Moldova, din ianuarie 2006. Nici în 2007, Rusia nu a ezitat să facă uz de „arma energetică”. Astfel, în octombrie, Gazprom a amenințat că va sista livrările de gaze naturale către Ucraina, dacă administrația de la Kiev nu achită restanțele de peste 1,3 mld. dolari. De asemenea, amenințările au vizat și Belarus și Georgia din cauza unor neînțelegeri în ceea ce privește prețurile și tranzitul hidrocarburilor. Alte crize s-au consemnat în ianuarie 2009 și pe parcursul anului 2014, când Rusia a întrerupt din nou livrările spre Ucraina ca urmare a unor datorii neplătite sau a disputelor privind prețul la care rușii livrează gaz ucrainenilor și prețul plătit de ruși pentru tranzitul gazelor prin Ucraina către Europa. Prin toate aceste acțiuni, Rusia a afectat și consumatorii vestici și a reaprins dezbaterea europeană asupra dependenței energetice a Uniunii Europene față de Moscova.

Gazprom constituie instrumentul cel mai adecvat pentru „manevrele” energetice ale Rusiei. Înființată în 1989, compania rusă controlează aproximativ 90% din producția de gaze naturale a Federației Ruse și circa 17% din resursele mondiale de gaze naturale. „Colosul” energetic rusesc, deși este un agent economic obișnuit, reprezintă un puternic instrument de presiune politică⁸⁴.

Prin toate aceste jocuri, Rusia nu face altceva decât să-și distrugă partenerii de afaceri și piața de desfacere din țara țintă, favorizând, în același timp, reorientarea țării respective spre alți furnizori de hidrocarburi și, chiar, dezvoltarea unor forme de

⁸⁴ Compania a primit dreptul exclusiv de a exporta gaze naturale, prin lege federală (20 iulie 2006).

energie și trasee de transport alternative. Oricum Rusia nu își poate permite să ridice prețul mai mult decât cel la care alți furnizori de gaze naturale devin rentabili. În final, rezultatul s-ar putea să fie exact opus scopurilor Rusiei, adică țara respectivă va fi din ce în ce mai puțin dependentă de gazele naturale rușesti (cazul Lituaniei este un exemplu în acest sens⁸⁵).

În acest context, este nevoie la nivel european de interconectarea sistemelor, rețelelor și piețelor energetice interne, ceea ce ar permite sprijinul reciproc și distribuția resurselor între statele membre, diversificând oferta, flexibilizând cererea și capacitatea de stocare. În timp de criză, o piață energetică pe deplin integrată, care se bazează pe o rețea pan-europeană interoperabilă, sigură și modernă, este crucială pentru combaterea efectelor unei scurtcircuitări. În plus, se impune conectarea rețelei energetice europene cu cele din regiunile Mării Baltice, Mării Mediterane, Europei Centrale și de Sud-Est.

Pentru a-și diversifica sursele, rutele și infrastructura energetică, Uniunea Europeană promovează relații bilaterale și multilaterale stabile. Astfel, Uniunea a lansat, în ultimii ani, o nouă Politică de Vecinătate în Caucaz, o Sinergie pentru Marea Neagră, o Strategie pentru Asia Centrală, un Parteneriat Estic cu șase state ex-sovietice, dar și Inițiativa Baku pentru integrarea piețelor energetice. De asemenea, UE a inițiat noi dialoguri și a intensificat cooperarea în domeniul energetic cu țările din vecinătatea sud-estică, partenerii din Balcanii de Vest, Asia Centrală și Orientul Mijlociu, precum și cu China, Rusia, Brazilia, SUA și Uniunea Africană. Atenția oficialilor de la Bruxelles se îndreaptă spre ce noi inițiative și acțiuni sunt necesare în relația cu țări producătoare terțe și țări de tranzit pentru a reduce dependența energetică în creștere a comunității europene.

⁸⁵ Euronews, *Lithuania declares energy independence with offshore gas terminal*, 27 October 2014, www.euronews.com/2014/10/27/lithuania-declares-energy-independence-with-offshore-gas-terminal.

În perspectivă, la nivel european accentul trebuie pus pe interconectarea diferitelor piețe și finalizarea integrării acestora, asigurarea securității energetice prin conectarea la sursele de aprovizionare ale țărilor producătoare terțe, legarea surselor de producere a energiei regenerabile la rețelele existente, dezvoltarea rețelelor inteligente pentru o mai bună descentralizare a producției de energie și absorbția totală a energiei regenerabile⁸⁶. Mai mult, este necesară dezvoltarea unor relații bilaterale stabile atât cu furnizorii tradiționali de resurse energetice, precum Rusia, Norvegia, Algeria etc., cât și cu țările de tranzit, ca de exemplu Ucraina (4/5 din livrările de gaze naturale dinspre Rusia spre Europa tranzitează teritoriul ucrainean) și Belarus (1/5 din livrări).

Pentru a evita creșterea necontrolată a prețurilor energiei și dese întreruperi ale livrărilor dinspre Federația Rusă, se prevede adoptarea unei strategii de securitate energetică europeană comună. Aceasta ar trebui să se bazeze pe accesul direct la resursele de petrol și gaze din bazinul Caspic și pe asigurarea unui control european asupra căilor de transport energetic.

3.2. Efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse financiare

Amploarea și profunzimea crizei economico-financiare a pus în evidență principalele slăbiciuni ale cadrului de guvernare economică în Uniunea Europeană, dezvoltat pe premisa că statele membre dispun de suficiente instrumente și stimulente pentru a menține stabilitatea pe plan intern și, implicit, pentru a contribui la binele comun al zonei euro. Aceste deficiențe constatate pe parcursul ultimilor ani se referă în principal la: atenție exagerată acordată deficitelor, supraveghere insuficientă a competitivității și a dezechilibrelor macroeconomice, aplicare nesatisfăcătoare a normelor, proces decizional prea

⁸⁶ EC, *Stock taking document „Towards a new Energy Strategy for Europe 2011-2020”*, 7 May 2010, p. 5.

lent, lipsa unui mecanism de finanțare de urgență⁸⁷. Acest context, dat de acumularea dezechilibrelor macroeconomice și fiscale, a determinat Uniunea să propună o serie de reforme legislative. Începând cu prima parte a anului 2011, s-au pus bazele unui sistem de guvernare economico-financiară mai coerent în Europa, inclusiv pentru zona euro.

Indicatori Țări	Buget - 2013 ⁸⁸			Datorii publice - 2013 (% din PIB) ⁸⁹
	Venituri (mld. dolari)	Cheltuieli (mld. dolari)	Surplus/deficit (% din PIB)	
Austria	200,00	212,10	-2,9	74,48
Belgia	241,90	258,20	-3,2	101,17
Bulgaria	18,81	20,12	-2,4	16,41
Republica Cehă	55,81	59,96	-2,1	46,04
Cipru	8,80	10,04	-5,7	111,54
Croația	17,87	20,43	-4,4	60,21
Danemarca	181,40	189,70	-2,5	44,53
Estonia	8,49	8,62	-0,5	9,85
Finlanda	139,40	145,30	-2,3	54,71
Franța	1.410,00	1.522,00	-4,1	91,77
Germania	1.626,00	1.624,00	0,1	78,43
Grecia	106,20	116,00	-4,0	175,08
Irlanda	75,32	91,30	-7,2	116,09
Italia	984,00	1.052,00	-3,3	132,53
Letonia	10,90	10,95	-0,2	35,02
Lituania	14,50	15,43	-2,0	39,30
Luxemburg	23,91	24,94	-1,7	23,11
Malta	4,84	4,32	5,5	72,19
Marea Britanie	1.023,00	1.112,00	-3,6	90,58
Olanda	315,50	339,30	-3,3	68,61
Polonia	92,50	92,47	0	57,13
Portugalia	95,49	106,80	-5,1	128,93
România	60,11	64,85	-2,5	39,37
Slovacia	32,41	35,72	-3,4	55,42
Slovenia	19,56	21,62	-4,4	70,02
Spania	505,10	597,30	-6,8	93,91

⁸⁷ Comisia Europeană, Direcția Generală Afaceri Economice și Financiare, *Guvernanța economică a UE – Reguli economice mai solide pentru gestionarea monedei euro și a Uniunii economice și monetare*, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2012, p. 7.

⁸⁸ CIA, *op. cit.*, 2014.

⁸⁹ IMF, *op. cit.*, October 2014.

Indicatori Țări	Buget - 2013			Datorii publice - 2013 (% din PIB)
	Venituri (mld. dolari)	Cheltuieli (mld. dolari)	Surplus/deficit (% din PIB)	
Suedia	283,50	294,70	-2,0	40,50
Ungaria	62,24	66,01	-2,9	79,33
UE28	7.617,56	8.116,18	-2,7	71,65
Albania	3,07	3,86	-6,1	70,53
Bosnia și Herțegovina	7,69	7,50	1,0	42,54
Elveția	217,80	208,50	1,4	48,25
Islanda	6,23	6,45	-1,5	89,86
Macedonia	3,02	3,44	-4,1	35,86
Muntelegru	1,68	1,58	2,2	58,02
Norvegia	292,80	225,00	13,1	29,52
Serbia	17,47	19,60	-4,9	65,80
Turcia	190,40	207,90	-2,1	36,27

Figura nr. 17: Balanța resurselor financiare în economiile europene

O uniune fiscală mai accentuată cel puțin în zona euro, alături de consolidarea Uniunii economice și monetare, pare a fi soluția pentru depășirea crizei datoriilor suverane și finalizarea integrării economice la nivel comunitar.

Astfel, în martie 2011, 23 de state membre ale UE, inclusiv Bulgaria, Danemarca, Letonia, Lituania, Polonia și România, au semnat *Pactul Euro Plus*⁹⁰ menit să stimuleze continuarea reformelor structurale care să ducă la consolidare fiscală și creștere economică. Pactul obligă semnatarii la o coordonare economică mai accentuată în domeniul programelor de stabilitate și de convergență și în alte programe naționale de reformă, cu obiective concrete convenite și revizuite anual de către șefii de state și de guverne.

Six Pack, pachetul de legislație secundară al Uniunii Europene, intrat în vigoare la 13 decembrie 2011, cuprinde cinci regulamente (*Regulamentul (UE) nr. 1173/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 noiembrie*

⁹⁰ Consiliul European, *Concluziile Consiliului European din 24-25 martie 2011*, 20 aprilie 2011, pp. 13-20, www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/RO/ec/120300.pdf.

2011 privind aplicarea eficientă a supravegherii bugetare în zona euro, Regulamentul (UE) nr. 1174/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 noiembrie 2011 privind măsurile de executare pentru corectarea dezechilibrelor macroeconomice excesive din zona euro, Regulamentul (UE) nr. 1175/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 noiembrie 2011 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1466/97 al Consiliului privind consolidarea supravegherii pozițiilor bugetare și supravegherea și coordonarea politicilor economice, Regulamentul (UE) nr. 1176/2011 al Parlamentului European și al Consiliului din 16 noiembrie 2011 privind prevenirea și corectarea dezechilibrelor macroeconomice, Regulamentul (UE) nr. 1177/2011 al Consiliului din 8 noiembrie 2011 de modificare a Regulamentului (CE) nr. 1467/97 privind accelerarea și clarificarea aplicării procedurii deficitului excesiv⁹¹) și o directivă (Directiva 2011/85/UE a Consiliului din 8 noiembrie 2011 privind cerințele referitoare la cadrele bugetare ale statelor membre⁹²) ce are ca scop coordonarea ex-ante a politicilor economice ale statelor membre în spiritul strategiei Europa 2020. El vizează nu numai domeniul supravegherii fiscale, ci și o nouă procedură privind deficitul excesiv, și urmărește îndeplinirea a trei obiective principale: acțiuni preventive și corective mai puternice, printr-un Pact de stabilitate și creștere consolidat și printr-o coordonare bugetară mai accentuată; prevenirea și corectarea dezechilibrelor macroeconomice; consolidarea aplicării legislației. În plus, Comisia Europeană a aprobat la 30 mai 2013 alte două noi regulamente (Two Pack), menite să completeze elementele convenite deja în cadrul pachetului de măsuri legislative „Six Pack” și să consolideze supravegherea bugetară în zona euro.

⁹¹ Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 306, Anul 54, 23 noiembrie 2011, pp. 1-40, eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:FULL:RO:PDF.

⁹² Idem, pp. 41-47.

Tratatul fiscal european⁹³, semnat la 2 martie 2012 de toate statele membre, cu excepția Marii Britanii, Republicii Cehe și Croației (membră UE începând cu 1 iulie 2013), vizează consolidarea disciplinei fiscale și introduce măsuri mai stricte de supraveghere în zona euro, în special prin regula echilibrului bugetar și a unui mecanism automat de acțiuni corective în caz de necesitate. Criteriile stabilite prin Pactul de stabilitate și creștere revizuit – deficit bugetar de cel mult 3% din PIB și datorie publică de cel mult 60% din PIB – au fost completate cu noi reguli cuprinse în Tratat.

Principala cerință a așa-numitului „Compact fiscal” este ca bugetul național să fie echilibrat sau în excedent. În acest scop, părțile contractante se obligă să respecte/asigure convergența spre obiectivele pe termen mediu specifice fiecărui stat în parte, așa cum sunt ele definite în Pactul de stabilitate și creștere. În plus, deficitul structural anual nu trebuie să depășească 0,5% din PIB, la prețurile pieței (1% din PIB pentru statele membre al căror raport dintre datoria publică și PIB este mult sub nivelul de 60%). Abaterea de la această regulă va declanșa un mecanism automat de corecție, care poate merge până la sancțiuni de 0,1% din PIB. Sumele respective vor fi vărsate la Mecanismul european de stabilitate, în cazul statelor membre din zona euro.

Tratatul a intrat în vigoare la 1 ianuarie 2013, fiind ratificat de cel puțin 12 țări din zona euro. România a încheiat procesul de ratificare la 6 noiembrie 2012. Documentul nu este în mod oficial parte a legislației comunitare, dar conține o prevedere prin care poate fi inclus în tratatele de instituire a Uniunii Europene în termen de 5 ani de la intrarea în vigoare a acestuia.

„Regula de aur” a echilibrului bugetar trebuie transpusă în legislația națională, de preferință la nivel constituțional, în

⁹³ Consiliul European, *Tratatul privind stabilitatea, coordonarea și guvernarea în cadrul Uniunii economice și monetare*, 2 martie 2012, european-council.europa.eu/media/639164/18_-_tscg.ro.12.pdf.

termen de un an de la intrarea în vigoare a Tratatului, adică până la 31 decembrie 2014.

Tratatul de instituire a Mecanismului european de stabilitate (MES)⁹⁴ a fost semnat de toate cele 17 state membre din zona euro la 2 februarie 2012 și a intrat în vigoare la 27 septembrie în același an. MES reprezintă un mecanism permanent pentru finanțarea gestionării crizelor în zona euro.

MES este o organizație interguvernamentală, creată pentru a mobiliza fonduri și a oferi asistență financiară, supusă unor condiționalități stricte în materie de politică economică, în beneficiul statelor din zona euro care întâmpină sau care sunt amenințate de grave probleme de finanțare. Mecanismul va fi activat de comun acord, numai în cazul în care acest lucru este indispensabil pentru protejarea stabilității financiare a zonei euro în ansamblu.

„Scutul anticriză” al UE va dispune de fonduri de 500 de mld. euro până în 2014, Germania, cea mai dezvoltată economie din zona euro, urmând să aibă o contribuție de circa 27% din total. Instrumentele de finanțare oferite de MES sunt aceleași cu cele din FESF și constau în împrumuturi (art. 16 din Tratat), asistență financiară de precauție (art. 14), împrumuturi acordate statelor membre pentru recapitalizarea unor instituții financiare (art. 15), precum și achiziția de obligațiuni de pe piața primară și secundară (art. 17 și 18). Termenele pot fi extinse până la 30 de ani.

Deciziile cele mai importante în cadrul MES vor luate de către Consiliul guvernatorilor (ministrii de finanțe) prin consens. Tratatul prevede și o procedură de urgență prin care decizia de acordare a asistenței financiare poate fi luată cu o majoritate calificată de 85% din voturile exprimate. Procedura va fi utilizată doar în cazul în care neacordarea urgentă a finanțării ar amenința stabilitatea economică și financiară a zonei euro.

⁹⁴ European Council, *Treaty establishing the European Stability Mechanism*, T/ESM 2012/en, www.esm.europa.eu/pdf/esm_treaty_en.pdf.

La toate aceste reforme legislative adoptate la nivelul UE, menite să consolideze finanțele Uniunii Europene, se adaugă avantajele ce vor decurge din Parteneriatul Transatlantic pentru Comerț și Investiții între UE și SUA⁹⁵. Negocierile între cele două părți au fost declanșate în iunie 2013, dorindu-se liberalizarea totală a comerțului și investițiilor (prin asigurarea liberei circulații a bunurilor, serviciilor și capitalurilor) între cele două puteri economice.

3.3. Efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse umane

Principalele probleme cu care se confruntă Europa în ceea ce privește resursele umane sunt îmbătrânirea populației și migrația. Acestea sunt, însă, interconectate deoarece coordonatele demografice, în termeni de număr al populației și piramidă a acesteia, sunt modificate de către migranți, atât în țara de destinație, cât și în cea de origine, în sensul creșterii numărului populației și al grupei de vârstă apte de muncă în prima și al scăderii numărului și al îmbătrânirii populației în cea de-a doua. Se consideră că, în 15-20 de ani, aceste două principale probleme vor pune în dificultate Europa atât în ceea ce privește piața muncii, ca mână de lucru, cât și bugetele de sănătate și de pensii sprijinite tot mai costisitor de la bugetul de stat⁹⁶.

Considerăm că aspectele legate de natalitate și mortalitate nu fac obiectul restricționării intenționate a accesului la resursele umane și că, de asemenea, referindu-ne la caracteristicile actuale ale mediului de securitate internațional, în cazul Europei, nu este necesară analiza scenariului unui conflict militar de mare amploare ce ar putea reduce resursa umană pe

⁹⁵ EC, *The Transatlantic Trade and Investment Partnership*, ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip.

⁹⁶ Vasile GHETĂU, *Politici de creștere demografică: cum a balansat natalitatea către femeile salariate și instruite. România și politicile familiale europene*, 23 octombrie 2012, cursdeguvernare.ro/author/vasile-ghetau.

acest continent. Astfel, considerăm că problematica restricționării accesului la resurse umane poate fi abordată din două perspective: pe de o parte reducerea sau stoparea emigrației din anumite țări de origine și, pe de altă parte, încurajarea imigranților pentru a se stabili în anumite țări de destinație.

În primul caz, prin scăderea numărului de emigranți, țările care primesc imigranți, în special din categoria forței de muncă înalt calificată și din grupa de vârstă 25-44 ani, vor suferi o reducere a bazei de selecție pentru acele domenii de muncă în care populația nativă fie nu este capabilă, fie nu dorește să activeze la un nivel de performanță înalt. De asemenea, prin reducerea numărului de imigranți din categoriile de vârstă până în 25 de ani, pot fi reduse atât posibilitatea de întinerire a populației în țara de destinație („migrația de înlocuire”⁹⁷ este considerată o potențială soluție pentru compensarea costurilor economice ale îmbătrânirii demografice), cât și cea de formare prin școlarizare a unei baze de selecție pentru forța de muncă înalt calificată.

În cel de-al doilea caz, încurajarea imigranților de a se stabili în anumite țări, reduce accesul la resursa umană în țările de origine atât în ceea ce privește baza de selecție pentru forța de muncă prezentă și viitoare, cât și prin fenomenul de „brain-drain” (emigrarea forței de muncă înalt calificate). Absența forței de muncă în anumite sectoare ale economiei naționale conduce la scăderea productivității și a veniturilor realizate, dar și a calității vieții cetățenilor, deși, în același timp, au loc și fenomene cu impact pozitiv asupra aceleiași economii, cum ar fi intrarea în țară a unor fluxuri de capital datorate emigranților și

⁹⁷ Conform definiției dată de ONU, „migrația de înlocuire” se referă la echilibrarea piramidei populației prin primirea în țară a numărului de imigranți necesar compensării declinului numărului populației din țara respectivă, atât sub aspectul vârstei, cât și al forței de muncă (UN, *Replacement Migration: Is it A Solution to Declining and Ageing Populations?*, United Nations Population Division, New York, 2000, p. 5).

creșterea nivelului de trai al familiilor și comunităților din care aceștia provin.

Așadar, efecte potențiale ale restricționării accesului la resurse umane pot fi evaluate în funcție de trei elemente:

1. oportunitățile de migrație și de angajare ale forței de muncă ce migrează, inclusiv schimbările intervenite în cererea de forță de muncă și posibila reîntoarcere în țara de origine;

2. volumul capitalului financiar trimis de către migranți familiilor lor;

3. politicile care sunt implementate atât de către țările de destinație, cât și de către cele de origine ca răspuns la nevoile de resursă umană.

În cazul Europei, problema resurselor umane a devenit mult mai complexă în special din cauza extinderii Uniunii Europene. Aderarea la UE a unor țări cu un număr mare de emigranți ce au vizat și vizează statele europene dezvoltate a pus sub semnul întrebării atât statutul acestora în raport cu teritoriul vizat, cât și reglementarea fenomenului și contracararea efectelor negative ale acestuia. Astfel, chiar dacă mișcarea migranților se desfășoară în cadrul aceleiași comunități, cea europeană, fenomenul nu poate fi considerat migrație internă, deoarece traversarea granițelor naționale rămâne o caracteristică a migrației internaționale. UE trebuie să reglementeze această situație, ținând seama atât de drepturile și statutul de cetățean european al imigranților, cât și de drepturile cetățenilor din țările de destinație. Mai mult, chiar dacă interesele naționale și cele comunitare primează, este absolut obligatoriu ca toate acțiunile întreprinse să respecte drepturile fundamentale ale omului.

CONCLUZII

În societatea contemporană, resursele – naturale, umane, financiare, tehnologice, de cercetare-dezvoltare și de altă natură – constituie atât baza activității economice, cât și unul dintre factorii ce determină puterea unui stat și relațiile de putere din cadrul sistemului internațional. Așadar, resursele sunt în primul rând un factor de putere deoarece deținerea de resurse consistente și de calitate determină atât existența un nivel ridicat de trai și de securitate economică, socială și politică a cetățenilor respectivei țări, cât și posibilitatea de a dezvolta un statut important pe scena internațională.

În relația cu puterea, resursele naturale sunt considerate ca fiind atât sursă, cât și efect al acesteia, controlul asupra lor influențând balanța de putere la nivel internațional. Așadar, relațiile de putere dintre state sunt influențate de disponibilitatea resurselor, guvernele folosind în anumite momente resursele critice ca instrument de presiune politică.

Este evident că există o legătură strânsă între deținerea de resurse naturale abundente și riscurile, pericolele și amenințările la adresa securității, de la nivelul individului uman la cel internațional, în aceeași măsură în care abundența resurselor naturale poate constitui sursa bunăstării populației și a securității naționale. Diferența între aceste două stări este dată, în principal, de factorul politic, de modul în care sunt gestionate resursele naturale, putând fi aduse în discuție teme precum resursele comune, protejarea resurselor disponibile, utilizarea eficientă a lor, guvernarea resurselor, dar și „blestemul resurselor”.

În general, resursele existente în spațiul european asigură necesitățile de dezvoltare a societății și economiei europene. Însă, cea mai presantă problemă a Europei rămâne realizarea

securității energetice dată fiind penuria resurselor energetice interne și acoperirea deficitului de petrol și gaze naturale din surse externe, în special din Rusia. La această vulnerabilitate s-au adăugat și efectele persistente ale recente crize economico-financiare, precum: diminuarea resurselor financiare, sporirea datoriei, a impozitelor/taxelor și a prețurilor, accentuarea șomajului și creșterea numărului populației aflată sub pragul sărăciei etc. Alte probleme stringente sunt legate de îmbătrânirea populației europene și inversarea fluxurilor de migrație.

Prin urmare, dezvoltarea societății și economiei europene și securitatea acestui spațiu ar putea fi afectate, pe termen mediu și lung, de limitarea și/sau interzicerea accesului la unele resurse deficitare, în special cele energetice, financiare și umane. Pentru a contracara eventuala utilizare a unor astfel de mijloace de restricționare a accesului la resurse vitale, factorii de decizie din Europa trebuie să pună accent pe:

- adoptarea unei strategii de securitate energetică europeană comună care să susțină și grăbească procesele de: interconectare și integrare completă a diferitelor piețe energetice; conectare la sursele de aprovizionare ale țărilor producătoare terțe, prin dezvoltarea unor relații bilaterale stabile atât cu furnizorii tradiționali de resurse energetice, cât și cu țările de tranzit; legare a surselor de producere a energiei regenerabile la rețelele existente; dezvoltare a rețelelor inteligente;

- întărirea disciplinei fiscale prin consolidarea supravegherii bugetare și a stabilității financiare în zona euro și urmărirea respectării „regulii de aur” a echilibrului bugetar;

- reglementarea migrației și contracararea efectelor negative ale acesteia, cu respectarea drepturilor fundamentale ale omului.

BIBLIOGRAFIE

Literatură română și străină:

AUTY, Richard M., *Sustaining Development in Mineral Economies: The Resource Curse Thesis*, Routledge, New York, 1993.

CARISCH, Enrico; Loraine RICKARD-MERTIN, *Global Threats and the Role of United Nations Sanctions*, International Policy Analysis, Friedrich Ebert Stiftung, December 2011.

CHAȘOVSHI, Carmen, *Managementul resurselor umane*, Universitatea „Ștefan cel Mare”, Suceava, 2007.

FRANKE, Volker; Jolien SCHURE, *Governing the Gift of Nature. Resource Conflict Monitor: The Links between Governance, Conflict and Natural Resources*, Bonn International Center for Conversion, 2007.

GHEȚĂU, Vasile, *Politici de creștere demografică: cum a balansat natalitatea către femeile salariate și instruite. România și politicile familiale europene*, 23 octombrie 2012.

GIDDENS, Anthony, *The Nation-State and Violence. Volume Two of a Contemporary Critique of Historical Materialism*, Polity Press, Cambridge, 1989.

HUFBAUER, Gary Clyde; Jeffrey J. SCOTT; Kimberly Ann ELLIOTT; Barbara OEGG, *Economic Sanctions Reconsidered*, 3rd Edition, Peter G Peterson Institute for International Economics, Washington DC, 2007.

POPESCU, Dan (coord.), *Economie politică*, Editura Universității „Lucian Blaga”, Sibiu, 2000.

PREDA, Gheorghe; Mihai MARINESCU, Gabriel NĂSTASE (coord.), *Valorificarea resurselor naturale. Volumul I: Bazele resurselor naturale*, International University Press, București, 2004.

ROSSER, Andrew, *The Political Economy of the Resource Curse: A Literature Survey*, Working Paper 268, Institute of Development Studies, April 2006.

SAMUELSON, Paul A.; William D. NORDHAUS, *Economics*, 16th Edition, McGraw-Hill, 1998.

FELS, Enrico; Jan-Frederik KREMER, Katharina KRONENBERG (coord.), *Power in the 21st Century. International Security and International Political Economy in a Changing World*, Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 2012.

TELLIS, Ashley J.; Janice BIALLY; Christopher LAYNE; Melissa McPHERSON, *Measuring National Power in the Postindustrial Age*, RAND Corporation, 2000.

ZAMFIR, Cătălin; Lazăr VLĂSCLEANU (coord.), *Dicționar de sociologie*, Editura Babel, București, 1998.

Alte documente și lucrări:

Bonn International Center for Conversion, *Resource Conflict Monitor Website*, www.bicc.de/rcm/index.php.

BP, *BP Statistical Review of World Energy*, 63rd Edition, June 2014.

Central Intelligence Agency, *The World Factbook*, 2014, www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html.

Comisia Europeană, Direcția Generală Afaceri Economice și Financiare, *Guvernanța economică a UE – Reguli economice mai solide pentru gestionarea monedei euro și a Uniunii economice și monetare*, Oficiul pentru Publicații al Uniunii Europene, 2012.

Consiliul European, *Tratatul privind stabilitatea, coordonarea și guvernanța în cadrul Uniunii economice și monetare*, 2 martie 2012, european-council.europa.eu/media/639164/18_-tscg.ro.12.pdf.

Consiliul European, *Concluziile Consiliului European din 24-25 martie 2011*, 20 aprilie 2011.

Euronews, *Lithuania declares energy independence with offshore gas terminal*, 27 October 2014.

European Affairs, *EU Agrees To Boycott Iranian Oil, Aligning With Long-Standing U.S. Ban (1/24)*, The European Institute, January 2012.

European Commission, *EU energy in figures*, Statistical Pocketbook 2014.

European Commission, *EU energy trends to 2030 - Update 2009*, 2010.

European Commission, *EU energy, transport and GHG emissions trends to 2050 – Reference scenario 2013*, 2014.

European Commission, *EU Employment and Social Situation, Quarterly Review - Special Supplement on Demographic Trends*, Publications Office of the European Union, March 2013.

European Commission, *Energy – Coal*, ec.europa.eu/energy/coal/index_en.htm.

European Commission, *Stock taking document „Towards a new Energy Strategy for Europe 2011-2020”*, 7 May 2010.

European Commission, *The Transatlantic Trade and Investment Partnership*, ec.europa.eu/trade/policy/in-focus/ttip.

European Council, *Treaty establishing the European Stability Mechanism*, T/ESM 2012/en, www.esm.europa.eu/pdf/esm_treaty_en.pdf.

European Environment Agency, *Water resources across Europe - confronting water scarcity and drought*, EEA Report, No 2/2009, Office for Official Publications of the European Communities, 2009.

Eurostat, epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/search_database.

Eurostat, *Population projections 2010-2060: EU27 population is expected to peak by around 2040*, eurostatnewrelease 80/2011, 8 June 2011.

FOREST EUROPE, UNECE, FAO, *State of Europe's Forests 2011. Status and Trends in Sustainable Forest Management in Europe*, Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, 2011.

International Labour Organization, *ILOSTAT Database*, 2013, www.ilo.org/global/statistics-and-databases/lang--en/index.htm.

International Monetary Fund, *World Economic Outlook Database*, October 2014, www.imf.org/external/pubs/ft/weo/2014/02/weodata/index.aspx.

Jurnalul Oficial al Uniunii Europene L 306, Anul 54, 23 noiembrie 2011, eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2011:306:FULL:RO:PDF.

OECD Nuclear Energy Agency and The International Atomic Energy Agency, *Uranium 2014: Resources, Production and Demand*, OECD/NEA Publishing, 2014.

The Nations Online Project, *Europe - Map of member states of the European Union*, www.nationsonline.org/oneworld/europe_map.htm.

United Nations, *World Economic Situation and Prospects 2014*, New York, 2014.

United Nations, *Replacement Migration: Is it A Solution to Declining and Ageing Populations?*, United Nations Population Division, New York, 2000.

United Nations Conference on Trade and Development, UNCTADstat, *Foreign direct investment*, 2014, unctadstat.unctad.org/wds/ReportFolders/reportFolders.aspx.

U.S. Energy Information Administration, *International Energy Statistics*, 2014, www.eia.gov/countries/data.cfm.

World Bank, *World Bank Open Data*, 2014, data.worldbank.org.

**EDITURA
UNIVERSITĂȚII NAȚIONALE DE APĂRARE „CAROL I”**

Redactor: Daniela RĂPAN

Coperta: Elena PLEȘANU

Lucrarea conține 68 de pagini

Universitatea Națională de Apărare „Carol I”
Centrul de Studii Strategice de Apărare și Securitate
Șoseaua Panduri, nr. 68-72, sector 5, București
Tel.: +41.021.319.56.49
Fax: +41.021.319.57.80
E-mail: cssas@unap.ro, Website: <http://cssas.unap.ro>